

NEDERLAND DOOR DE CRISIS

Centraal Bureau voor de Statistiek

Nederland door de crisis

Voorwoord

Bedreigingen en kansen door en na de crisis. Dat is kort samengevat de inhoud van *Nederland door de crisis*. Met de financiële crisis in 2008 en de nasleep daarvan in 2009 als ijkpunten schetst deze publicatie de ontwikkeling van de Nederlandse economie en de gevolgen daarvan voor de samenleving. Daarbij wordt ingegaan op verscheidene dimensies van de economie, de arbeidsmarkt en het welzijn in Nederland. Onderwerpen als woningmarkt, vergrijzing, ziekteverzuim, levensverwachting en criminaliteit komen hierbij aan bod.

Nederland door de crisis geeft aan hoe Nederlandse ondernemingen, huishoudens en de overheid door de crisis heen zijn gekomen. Het beschrijft niet alleen de gevolgen en de sociale consequenties van de crisis, maar ook hoe problemen zijn overwonnen en waar het niveau van voor de crisis weer is bereikt.

De Directeur-generaal van de Statistiek

Drs. G. van der Veen

Den Haag/Heerlen, augustus 2011

Inhoud

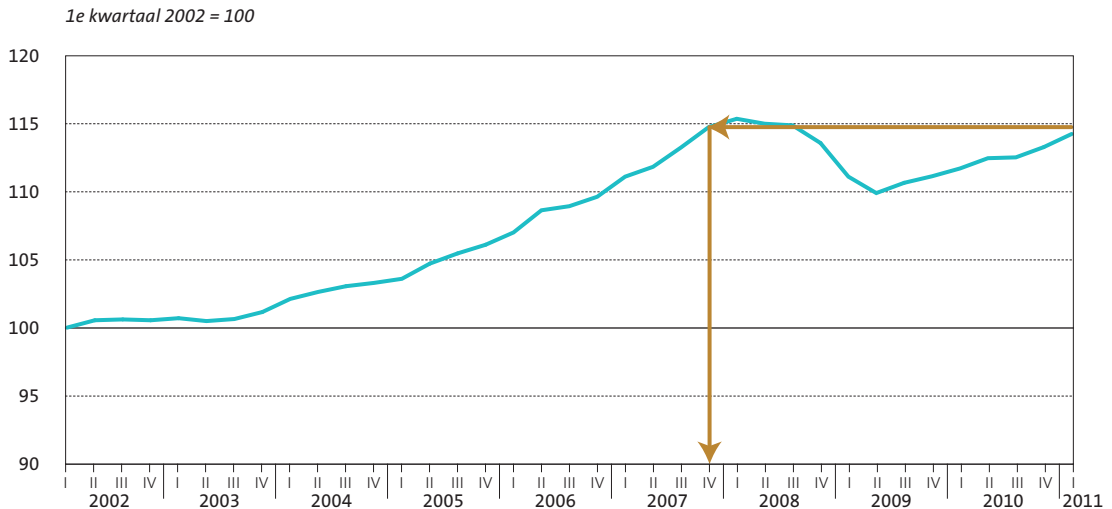
Economie nog niet op niveau begin 2008	6
Crisis raakt vooral mannen, jongeren en allochtonen	8
Recordaantal immigranten	10
Zzp'ers maken arbeidsmarkt nog flexibeler	12
Meer ouderen, minder werkenden	16
Voortijdig schoolverlaters kwetsbaar	18
Minder ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid	20
Crisis trekt zware wissel op de overheidsfinanciën	22
Consument betaalt nauwelijks meer voor zijn voedsel	26
Nog geen opleving woningmarkt in 2010	28
Grote inkomensverschillen	30
Meer gespaard, minder geleend	32
Armoedekans zelfstandigen sterk toegenomen	36
Kanker: meer sterfgevallen, lager risico	38
Politiek actief, vooral via internet	40
Criminaliteit in crisis	42
Crisis goed voor milieu	46
Vitaal oud	48
Mensen welvarend en tevreden, natuur onder druk	50
Drank en drugs verlokken vooral jongens	52

Economie nog niet op niveau begin 2008

De crisis die in de zomer van 2008 uitbrak, heeft de Nederlandse economie forse klappen toegebracht. In 2009 bedroeg de krimp 3,5 procent. Dat was de op een na grootste teruggang ooit door het CBS gemeten. De neergang begon al in het tweede kwartaal van 2008. Voor het eerst in vijf jaar was de economie toen kleiner dan in het voorgaande kwartaal. Krimp en groei van de economie worden afgemeten aan het bruto binnenlands product (bbp). Dit is wat Nederlanders samen produceren.

Het bbp kromp vijf kwartalen achter elkaar, tot halverwege 2009 het dieptepunt werd bereikt. Hierna kroop de economie weer voorzichtig uit het dal. In 2010 groeide de economie weer met 1,7 procent. De groei zette in het eerste kwartaal van 2011 stevig door met 2,8 procent. Deze opleving was echter niet zo sterk dat de krimp van 2009 werd goedge maakt. Nederland is de crisis dus nog niet helemaal te boven. In het eerste kwartaal van 2011 hebben Nederlanders net zo veel geproduceerd als in het vierde kwartaal van 2007.

Ontwikkeling bruto binnenlandsproduct

De krimp in 2009 werd voor een groot deel veroorzaakt door het inzakken van de buitenlandse vraag naar onze producten. Hierdoor daalde de export en de industriële productie. Vervolgens werden ook de handel en het vervoer getroffen. Industrie, handel en vervoer hadden bovendien ook last van de terugvallende vraag van Nederlandse consumenten. Ook de uitzendbureaus zagen hun omzet sterk dalen. Ze konden minder uitzendkrachten plaatsen, vooral in de industrie. Alleen de overheid bleef in 2009 extra geld uitgeven in een poging om de economie te stimuleren.

Met de bouw ging het in 2009 nog relatief goed. Er werd nog volop gewerkt aan lopende projecten. In 2010 raakte ook de bouw echter in het slop. Tegelijkertijd was er in de industrie, de handel en het vervoer alweer sprake

van stevige groei. In de uitzendbranche kwam de ommekeer ruim een half jaar later.

Het herstel in 2010 en begin 2011 werd vooral gedragen door de export. De Nederlandse export is wel al weer boven het niveau van vóór de crisis. Nederlandse consumenten hielden echter nog de hand op de knip. Ze besteedden nauwelijks meer dan in 2009. De Nederlandse consumenten waren in 2010 ook nog tamelijk negatief over de economie en de eigen financiële situatie. In de loop van 2010 zijn ze wel steeds positiever geworden over de werkgelegenheid. De investeringen ten slotte zakten in 2010 nog wat verder weg maar de krimp was veel kleiner dan die in 2009. Pas in het eerste kwartaal van 2011 trokken de investeringen weer aan.

Herstel economie door export

Crisis raakt vooral mannen, jongeren en allochtonen

De arbeidsmarkt reageert doorgaans met enige vertraging op de economische ontwikkeling. De neergang van de economie begon in het tweede kwartaal van 2008, maar de werkloosheid begon pas een half jaar later op te lopen. Bedrijven kunnen of willen niet direct personeel ontslaan, zeker niet het vaste deel.

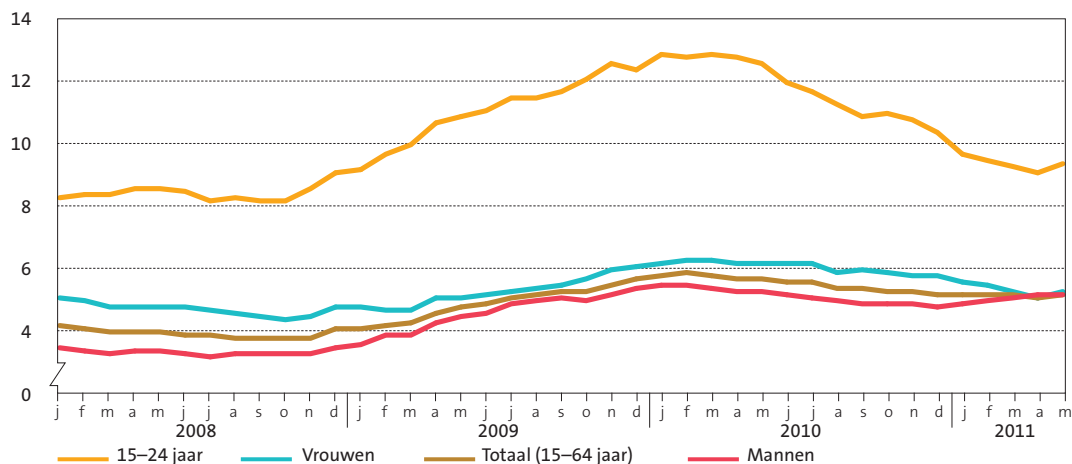
De economische crisis raakte als eerste de zakelijke dienstverlening, de industrie, de handel en het vervoer.

In deze sectoren daalde de productie zo sterk dat bedrijven genoodzaakt werden hun personeelsbestand in te krimpen.

De klappen vielen vooral bij de mannen. Deze zijn oververtegenwoordigd in de bovengenoemde bedrijfstakken. In 2009 steeg het aantal werkloze mannen met 55 duizend. De toename van het aantal werkloze vrouwen was met 22 duizend nog niet de helft van die van

Werkloosheid

% van de beroepsbevolking, seizoengecorrigeerd

mannen. Dat komt doordat veel vrouwen werken in minder conjunctuurgevoelige sectoren als onderwijs en zorg.

Jongeren van 15 tot 25 jaar worden ook eerder en harder geraakt door een crisis dan ouderen. Onder hen ligt de werkloosheid steevast het hoogst en stijgt deze het snelst bij verslechterende conjunctuur. De werkloosheid onder jongeren liep op van 8,1 procent in oktober 2008 tot 12,8 procent in maart 2010. In de eerste helft van 2011 is de werkloosheid gedaald tot 9,3 procent.

De werkloosheid onder jongeren is om diverse redenen hoog. Werkende jongeren hebben relatief vaak flexibele contracten en deze worden als eerste opgezegd. Maar ook jongeren met een vaste baan raken deze eerder kwijt dan ouderen. Verder speelt een rol dat jongeren langer naar werk moeten zoeken als ze van school komen.

Ten slotte zijn ook de niet-westerse allochtonen vaker werkloos. In 2010 kwam de werkloosheid onder deze

groep uit op 12,6 procent. De gemiddelde werkloosheid bedroeg toen 5,4 procent. In het eerste kwartaal van 2011 bedroeg het percentage werkloze niet-westerse allochtonen 12,5 procent.

De gevolgen van de economische crisis voor de werkgelegenheid vielen uiteindelijk mee, onder meer doordat bedrijven via de deeltijd-WW-regeling werknemers in dienst hebben gehouden, die ze anders hadden moeten ontslaan. De piek van de werkloosheid werd in februari 2010 bereikt, met 5,8 procent. Daarna begon de werkloosheid al weer te dalen tot 5,1 procent in de eerste helft van 2011; onder mannen bedroeg het werkloosheidspercentage toen 5,0 en onder vrouwen 5,3 procent. De werkloosheid is onder vrouwen altijd iets hoger dan onder mannen. Het verschil wordt echter steeds kleiner.

Piek werkloosheid in februari 2010

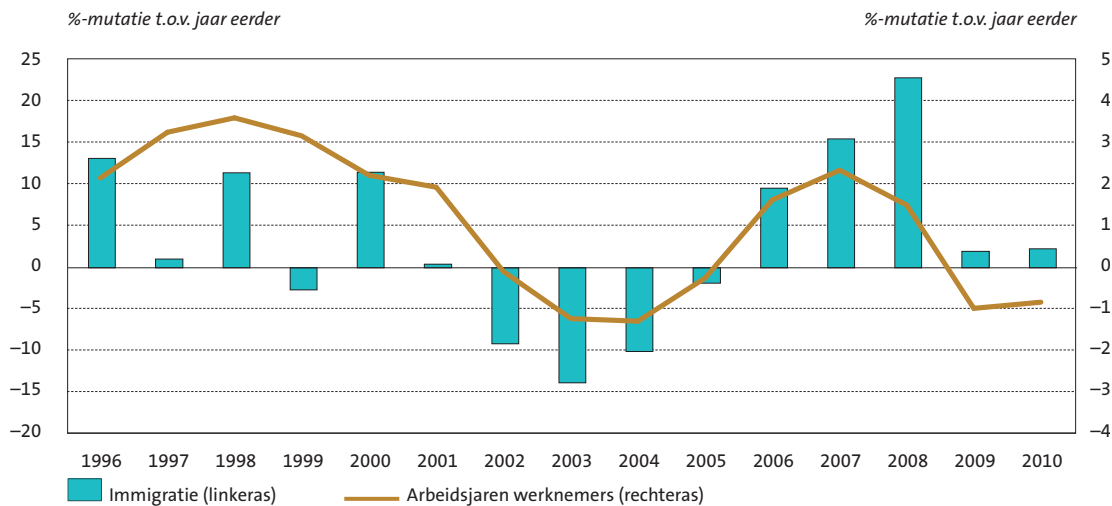
Recordaantal immigranten

In 2009 immigreerden 146 duizend personen naar Nederland. Niet eerder kwamen er zoveel mensen naar ons land. Dat valt op het eerste gezicht moeilijk te rijmen met de economische crisis. Over het algemeen is er dan minder vraag naar arbeidskrachten. Tot aan de economische crisis nam de arbeidsmigratie toe. Het betrof vooral mensen uit de nieuwe Oost-Europese lidstaten van de Europese Unie. In 2009 nam de werkgelegenheid af en lag een afname van het aantal arbeidsmigranten voor de hand. De immigratie uit de

Oost-Europese landen liep echter minder hard terug dan verwacht.

Er zat in 2009 nog zoveel spanning op de arbeidsmarkt dat de economische crisis in eerste instantie heeft geleid tot vermindering van die spanning en maar ten dele tot een daling van de vraag naar arbeidskrachten. Een tweede reden dat de immigratie in 2009 niet is gedaald, is dat het aantal asielzoekers steeg, in tegenstelling tot de verwachting.

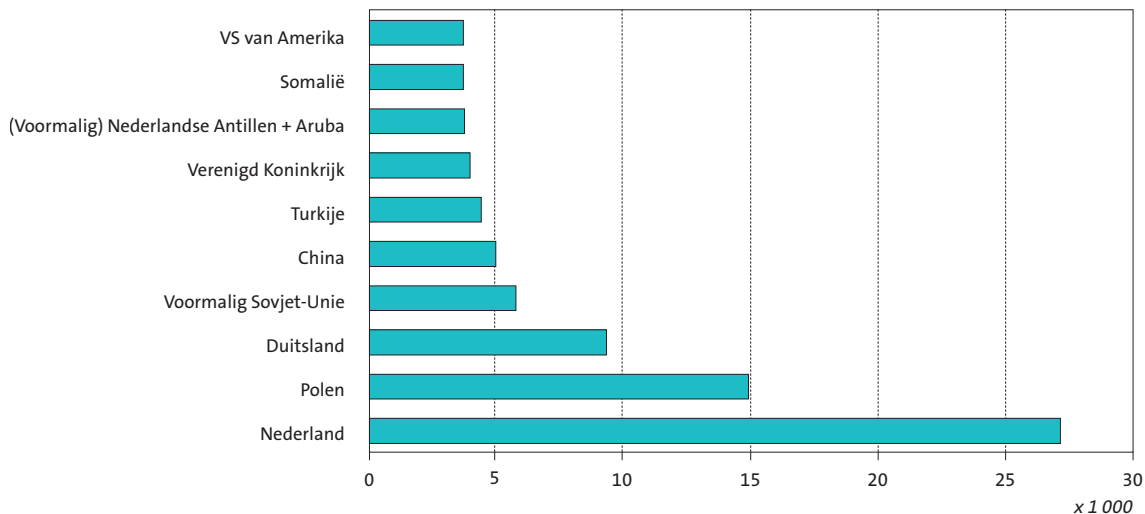
Ontwikkeling immigratie en werkgelegenheid werknemers

Ook in 2010 kromp de werkgelegenheid in Nederland nog. Opnieuw nam het aantal immigranten echter toe en werd het immigratierecord van 2009 met 3 duizend overschreden. De groei zat vooral in het aantal immigranten uit zowel de nieuwe als oude lidstaten van de Europese Unie. Ruim 40 procent van de immigranten is tussen 20 en 30 jaar. Gezien de leeftijd gaat het waarschijnlijk deels om banenzoekers, deels om studenten. Alleen een aantal jaren is de toestroom van Polen het grootst. Na een lichte daling in 2009 nam deze stroom in 2010 weer toe, tot bijna 15 duizend. Daarnaast is er ook een substantiële instroom uit Bulgarije en Roemenië.

De economische crisis heeft in andere landen harder toegeslagen. Zo komen er steeds meer jongeren uit eurocrisislanden als Spanje, Griekenland en Ierland naar Nederland. Sinds 2007 is het aantal 20- tot 30-jarige immigranten uit deze landen toegenomen van 1,4 duizend tot 2,6 duizend. Immigratie is voor jongeren uit de Europese Unie vaak iets tijdelijks. Door de open grenzen is de keuze om naar het buitenland te verhuizen gemakkelijker. Zo is van de Polen die sinds 2000 naar Nederland zijn gekomen inmiddels bijna 60 procent weer vertrokken.

Top tien van geboortelands van immigratie, 2010

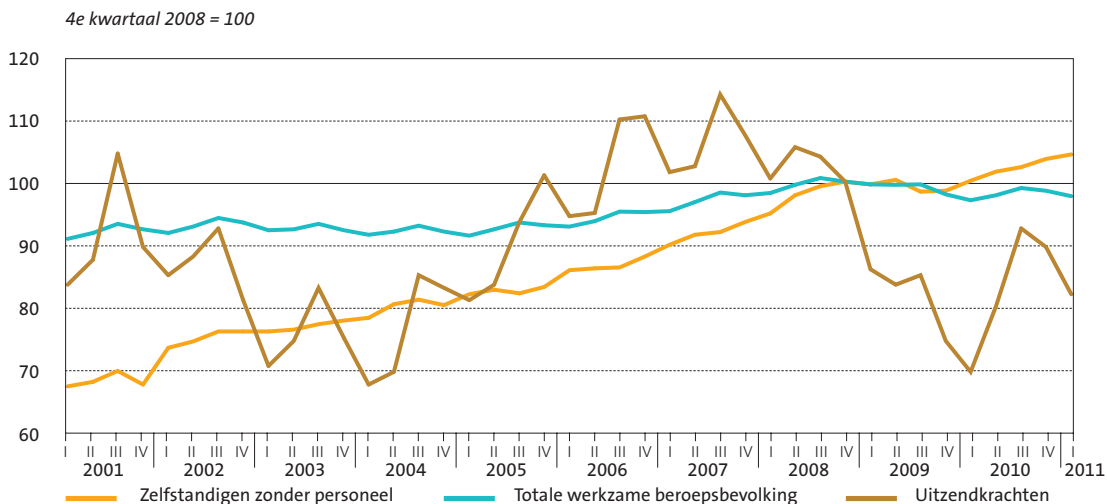
Zzp'ers maken arbeidsmarkt nog flexibeler

De krimpende werkgelegenheid die volgde op de economische teruggang in 2009 trof in eerste instantie vooral de werkenden die niet door langlopende contracten gebonden zijn aan een werkgever of opdrachtgever. Dit zijn naast uitzend-, oproep- en invalkrachten in toenemende mate ook zelfstandigen zonder personeel. Het aantal uitzendkrachten nam tijdens de crisis sterk af. Het aantal zelfstandigen zonder personeel bleef echter

nagenoeg constant. Wel zagen zelfstandigen, zowel met als zonder personeel, hun inkomsten tijdens de crisis fors teruglopen.

Flexwerk is in Nederland sterk ontwikkeld en neemt nog altijd aan belang toe. Het aantal werkenden met een flexibele arbeidsrelatie (exclusief zelfstandigen zonder personeel) is sinds de economische crisis van 2003 opgelopen van 438 duizend tot 615 duizend in 2008. Dat is

Zelfstandigen zonder personeel, uitzendkrachten en totale werkzame beroepsbevolking

ruim 8 procent van het totaal aantal werkenden. Een jaar later, in het crisisjaar 2009, liep het aantal terug naar 579 duizend. Het aantal uitzendkrachten daalde in deze periode van 205 naar 164 duizend.

De inzet van uitzendkrachten op de arbeidsmarkt werkt als een buffer: bij een teruggang van de economie worden de uitzendkrachten als eerste afgestoten, maar als het tij keert worden ze weer pijlsnel aangenomen. Over heel 2010 waren er gemiddeld 598 duizend flexwerkers aan het werk, bijna 8 procent van alle werkenden. Het aantal uitzendkrachten bedroeg 166 duizend.

Ook het aantal zelfstandigen zonder personeel is sterk toegenomen, van bijna 400 duizend midden jaren negentig tot bijna 690 duizend in 2009. Het aandeel zelfstandigen zonder personeel in de werkzame beroepsbevolking is deze periode toegenomen van 6 naar 9 procent. Tot deze groep behoren houders van kleine winkels of cafés, maar ook een groeiende groep mensen die in de volksmond zzp'ers worden genoemd. Zij zijn

eigenlijk te beschouwen als quasi-werknemers en onderscheiden zich van de andere zelfstandigen zonder personeel doordat ze geen producten aanbieden maar zichzelf.

De crisis had geen effect op het aantal zelfstandigen zonder personeel. Hun aantal nam in 2010 nog toe tot 705 duizend. Ook de gemiddelde arbeidsduur per week van zelfstandigen zonder personeel is niet door de crisis beïnvloed. Wel nam het aantal declareerbare uren waarschijnlijk sterk af en hebben vooral zij veel tijd gestoken in acquisitie en wellicht scholing.

Gemiddeld zagen de zelfstandigen (met én zonder personeel) hun inkomsten in elk geval sterk teruglopen. Verdienden zij in 2008 gemiddeld nog 40 100 euro per jaar, in 2009 was dit teruggelopen tot 36 700 euro. Ter vergelijking: de gemiddelde werknemer van een particulier bedrijf zag zijn of haar inkomen in dezelfde periode toenemen van 31 200 tot 32 400 euro.

Meer zzp'ers ondanks crisis

€ 120 MILJARD

is wat Nederlanders in het eerste
kwartaal 2011 hebben geproduceerd

12,8%

was in maart 2010 de hoogste werk-
loosheid onder jongeren na de crisis

15 000

Poolse immigranten in 2010

 = 1 000

705 000

zelfstandigen zonder personeel in 2010

Meer ouderen, minder werkenden

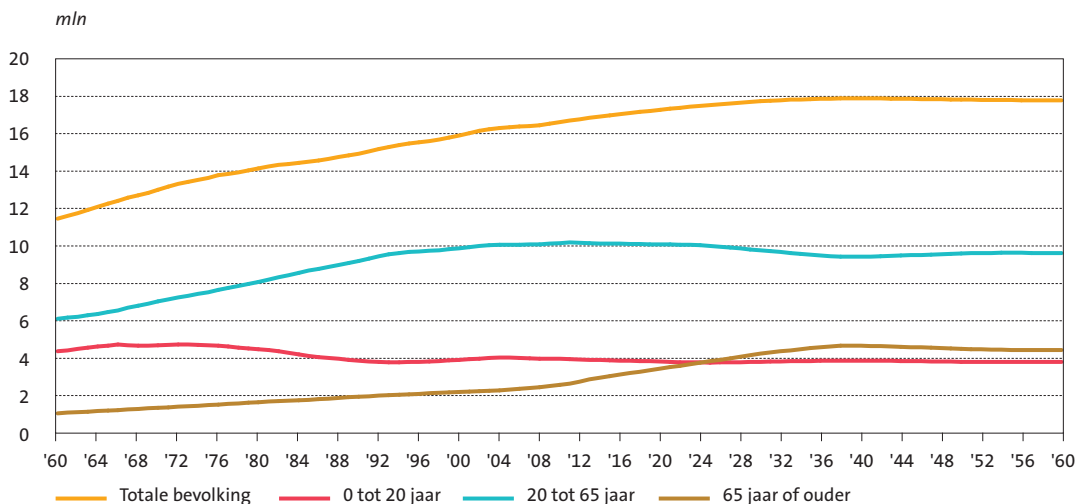
Nederland zal de komende jaren in snel tempo vergrijzen. Het aantal werkenden zal in de komende decennia afnemen, terwijl het aantal gepensioneerden en hulpbehoevenden sterk zal toenemen. Dit vormt een ernstige bedreiging voor onze toekomstige welvaart. Een verdere toename van de arbeidsparticipatie zwakt de gevolgen van de vergrijzing enigszins af, maar belangrijker voor de toekomstige welvaartsgroei is de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit.

De leeftijdsopbouw van de Nederlandse bevolking gaat de komende jaren drastisch veranderen. In de perio-

de 2011–2015 komen er een half miljoen 65-plussers bij. In de afgelopen vijf jaar ging het nog om een kwart miljoen. De versnelling wordt veroorzaakt doordat de babyboomers, mensen die na de Tweede Wereldoorlog geboren zijn, de komende jaren 65 worden. In 2040 zal het aantal ouderen zijn opgelopen tot 4,6 miljoen, ten opzichte van 2,6 miljoen nu. Op elke 65-plusser zullen er dan twee 20–64-jarigen zijn, tegen vier nu.

Doordat ouderen een steeds groter deel van de bevolking gaan uitmaken, zal de arbeidsparticipatie moeten toenemen opdat de verhouding tussen het aantal wer-

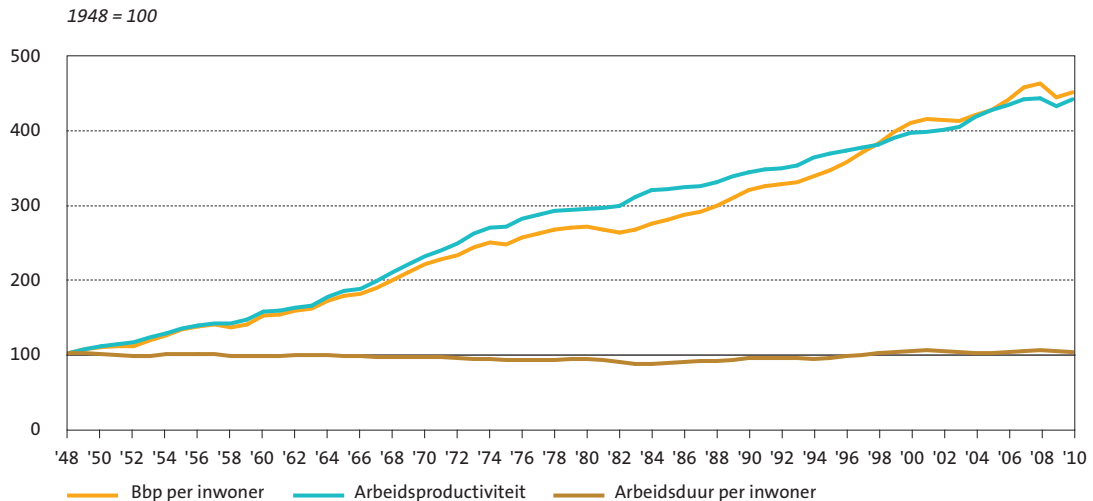
Bevolking naar leeftijdsgroep, 1960-2060

kende en niet-werkende mensen niet dramatisch zal veranderen. De arbeidsparticipatie vertoont de afgelopen tijd een stijgende lijn. Dat komt vooral doordat het aandeel vrouwen dat actief is op de arbeidsmarkt de laatste jaren sterk is gestegen. Hoewel het aantal werkenden in Nederland is toegenomen, is het aantal uren per werkende de laatste decennia afgenomen. Dit hangt vooral samen met het hoge percentage vrouwen dat in deeltijd werkt. Doordat er meer mensen zijn gaan werken, maar ze gemiddeld minder uren maken, is het aantal gewerkte uren per inwoner in 2010 per saldo nauwelijks hoger dan in 1948.

Dat Nederland desondanks toch een hoge economische groei heeft doorgemaakt, komt dan ook niet door een toename van de hoeveelheid arbeid per inwoner, maar vooral door een verhoging van de productie per gewerkt uur. Door technologische vooruitgang en innovaties zijn werkenden in staat steeds meer te produceren in minder tijd. Als de arbeidsproductiviteit in de toekomst blijft groeien, zal een belangrijk deel van de vergrijzingsproblematiek te ondervangen zijn.

Ontwikkeling bbp per inwoner en arbeidsproductiviteit

Voortijdig schoolverlaters kwetsbaar

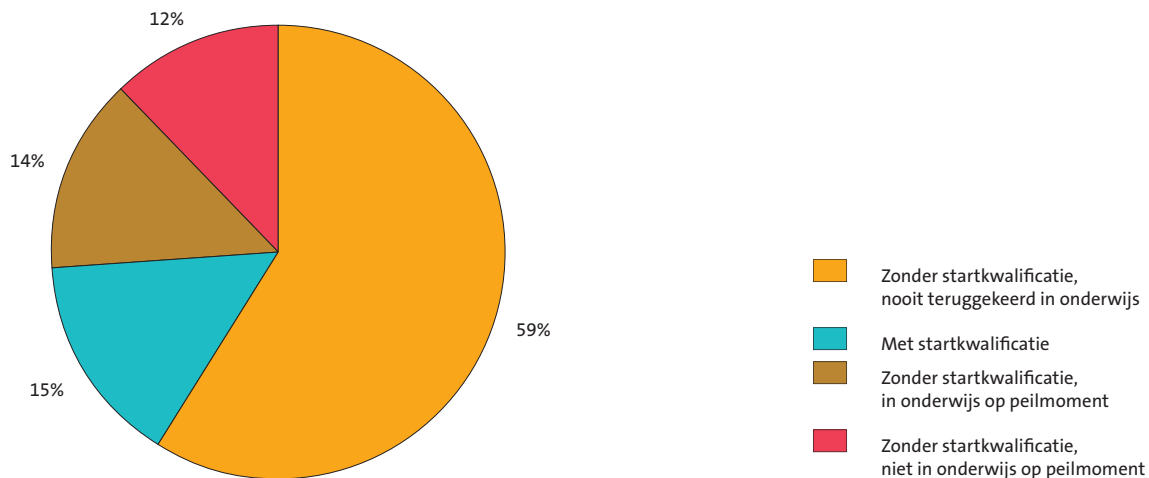
De meeste jongeren in Nederland verlaten het onderwijs met een startkwalificatie. Een aantal verlaat de school voortijdig. In 2010 ging ruim 8 procent van de jongeren (15 tot 25 jaar) voortijdig van school. In 2001 was dat nog 15 procent.

Een havo-, vwo-diploma of een basisberoepsopleiding (mbo niveau 2) geldt als een voorwaarde om te slagen op de arbeidsmarkt. Een gering aantal jongeren verlaat zonder een dergelijke startkwalificatie het onderwijs. Dat maakt hen kwetsbaar, want jongeren zonder start-

kwalificatie vinden minder vaak werk dan jongeren met een startkwalificatie en zijn vaker werkloos. En als ze een baan hebben, is dat vaker in een flexibel dienstverband.

Een flexibel dienstverband maakt hen extra kwetsbaar: in economisch slechte tijden zijn deze flexwerkers vaak de eersten die worden ontslagen. Als de economie weer aantrekt, nemen bedrijven hen overigens ook weer als eersten aan.

Voortijdig schoolverlaters, 2008/'09

Mannen onder de voortijdig schoolverlaters hebben vaker een baan dan vrouwen. De verklaring voor dit sekseverschil zit in de redenen om niet te participeren: vooral jonge vrouwen die voortijdig van school zijn gegaan, werken niet vanwege de zorg voor kinderen of familie. Onder jonge mannen komt dit nauwelijks voor.

De meeste schoolverlaters zien nooit meer een school van binnen. De laatste jaren groeit echter het aantal schoolverlaters dat terugkeert naar school en alsnog een startkwalificatie haalt. Van de schoolverlaters (12 tot 23 jaar) die in 2004/'05 voortijdig van school zijn gegaan, zat bijna 30 procent in 2008/'09 weer op school of had inmiddels een startkwalificatie op zak. Van deze

herintreders was drie vijfde afkomstig uit het mbo, twee vijfde uit het voortgezet onderwijs.

Met 11 procent voortijdig schoolverlaters slaat ons land in Europa geen gek figuur. Het percentage is net zo hoog als in België, Duitsland en Frankrijk, maar hoger dan in bijvoorbeeld de Scandinavische landen en enkele Oost-Europese lidstaten. Het terugbrengen van het aantal voortijdig schoolverlaters is een belangrijke beleidsdoelstelling in de Europese Unie. Centraal is afgesproken om het aantal voortijdig schoolverlaters in 2020 te brengen op 10 procent. Met de bereikte 11 procent in 2009 heeft ons land die doelstelling al bijna gehaald.

Aandeel voortijdig schoolverlaters sinds 2001 gehalveerd

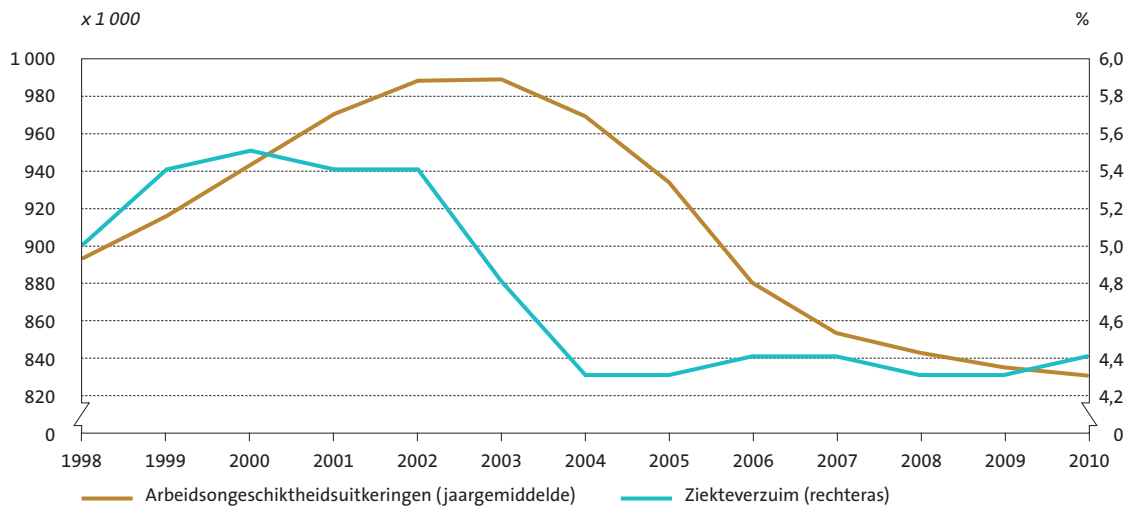
Minder ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid

Ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid kosten de Nederlandse samenleving jaarlijks bijna 20 miljard euro. De afgelopen decennia zijn er met succes veel beleidsmaatregelen genomen om het ziekteverzuim en het aantal arbeidsongeschiktheidsuitkeringen terug te dringen. Het ziekteverzuim ligt nu al een aantal jaren rond de 4,4 procent en is relatief laag. Het aantal arbeidsongeschiktheidsuitkeringen is de laatste jaren

flink gedaald, ondanks de stijging van het aantal Wajong-uitkeringen.

Hoewel in het begin van de jaren negentig verschillende maatregelen zijn genomen om het ziekteverzuim van Nederlandse werknemers terug te dringen, lag het percentage zieke werknemers in 2000 op 5,5 procent van de beroepsbevolking. Na invoering van de Wet verbe-

Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen en ziekteverzuim

ring poortwachter in 2002 is het ziekteverzuim wel fors gedaald: van 5,4 procent in 2002 naar 4,3 procent in 2004. 'Poortwachter' heeft de gang van zaken na de ziekmelding compleet veranderd en ook de doorstroom naar arbeidsongeschiktheid teruggedrongen. Het ziekteverzuim bleef van 2005 tot en met 2010, met gemiddeld 4,4 procent, nagenoeg stabiel. Ten opzichte van 2009 is het ziekteverzuim in 2010 wel licht gestegen.

Ook het aantal arbeidsongeschikten bereikte aan het begin van deze eeuw een piek. Het politieke schrikbeeld van 1 miljoen arbeidsongeschikten kwam in 2002 heel dichtbij: er werden aan het eind van dat jaar 993 duizend arbeidsongeschiktheidsuitkeringen verstrekt. Dat was de hoogste stand ooit. Pas na 2003 resulteerden stelselwijzigingen in een afname van het aantal uitkeringen.

De daling van het aantal arbeidsongeschiktheidsuitkeringen vloeit voort uit wijzigingen in de uitvoeringsorganisatie, introductie van de eerder genoemde Wet verbetering poortwachter en strengere herkeuringen. De

Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen heeft het aantal arbeidsongeschikten nog verder teruggebracht. Sinds 2004 zijn werkgevers verplicht gedurende twee jaar loon door te betalen voordat de zieke werknemer recht krijgt op een uitkering.

De diverse maatregelen hebben onmiskenbaar effect gesorteerd. In 2010 werden er gemiddeld 158 duizend arbeidsongeschiktheidsuitkeringen minder verstrekt dan in 2003. In 2006 daalde het aantal uitkeringen met meer dan 50 duizend. Daarna vlakke de afname sterk af. In 2010 daalde het aantal uitkeringen nog maar met ruim 4 duizend.

De regeling voor jonggehandicapten, de Wajong, laat echter een ander beeld zien. Het aantal Wajongers neemt alsmaar toe: na 2003 kwamen er gemiddeld nog eens 49 duizend bij. De toename van het aantal Wajonguitkeringen vormt een rem op de afname van het totaal aantal arbeidsongeschiktheidsuitkeringen. In 2010 is via een wetwijziging gepoogd het toenemend gebruik van de regeling in te dammen.

Ziekteverzuim al jaren rond de 4,4 procent

Crisis trekt zware wissel op de overheidsfinanciën

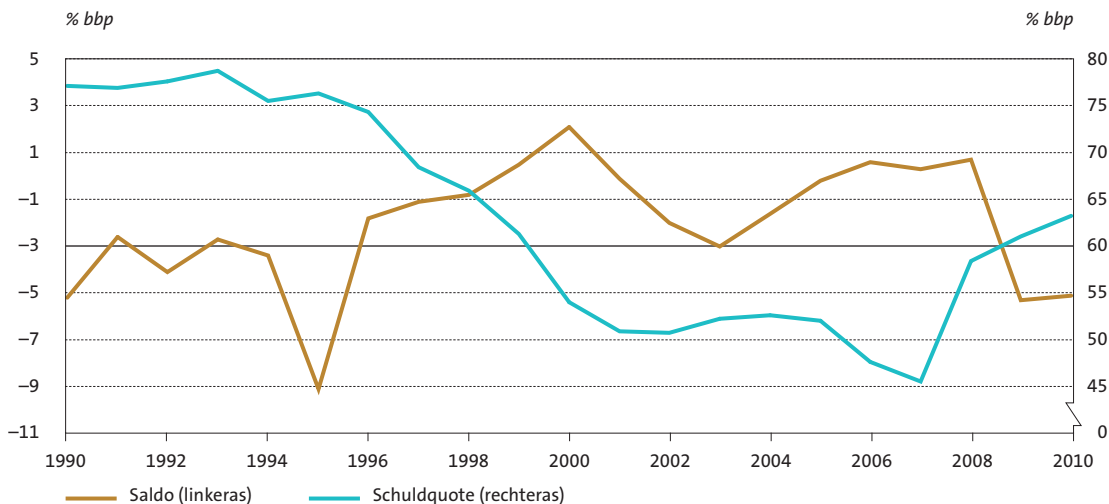
Door de financiële crisis zijn de overheidsfinanciën van Nederland de afgelopen jaren fors verslechterd. Niet alleen zijn door de economische krimp de inkomsten van de overheid gedaald en de uitgaven gestegen, maar ook heeft de overheid enkele in noodweer verkerende Nederlandse banken moeten redden met miljarden euro's.

Vóór het uitbreken van de kredietcrisis had Nederland de zaken goed op orde. Tussen 2006 en 2008 waren er

nog lichte begrotingsoverschotten. In 2009 overschreden de uitgaven van de overheid de inkomsten echter met 32 miljard euro. Als percentage van het bruto binnenlands product (bbp), wat alle Nederlanders samen verdienen, was dat 5,6 procent. In 2010 liep het tekort terug, tot 5,1 procent van het bbp.

Dergelijke hoge overheidstekorten zijn voor het laatst in de jaren tachtig van de vorige eeuw geregistreerd. Al-

Ontwikkeling overheidssaldo en -schuld

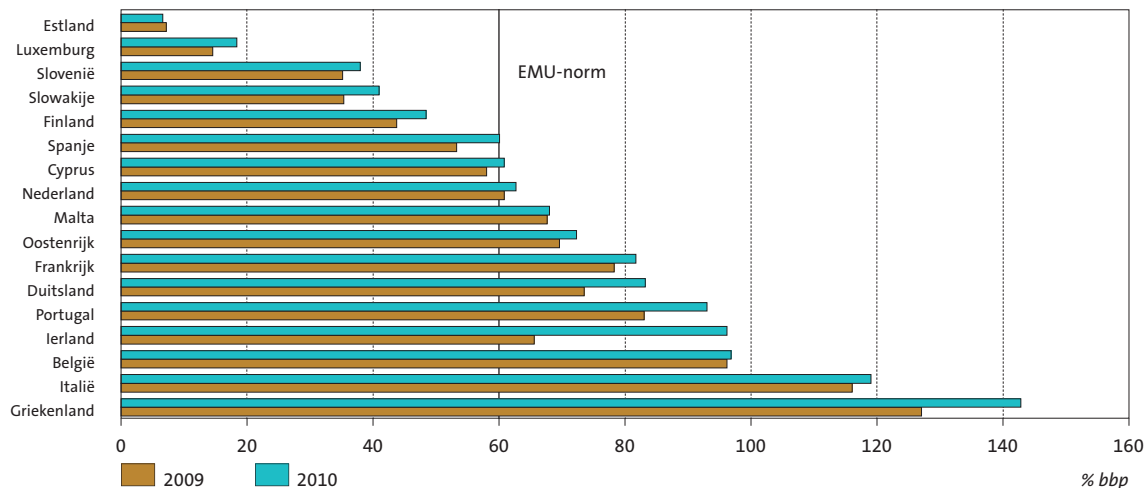
leen in 1995 was het overheidstekort, door een incidentele oorzaak, met 9,2 procent van het bbp nog veel hoger. Volgens de Europese normen mogen de tekorten van de landen van de eurozone maximaal 3 procent van het bbp bedragen. Slechts in vijf landen van de eurozone was het begrotingstekort in 2010 kleiner dan 3 procent. Ierland had met een saldo van -32,4 procent van het bbp het grootste tekort.

De overheidsschuld moet beneden de 60 procent van het bbp blijven. Deze eeuw lag de schuld in Nederland tot 2009 daar inderdaad onder. Daarna is de schuld van de overheid opgelopen: van 259 miljard euro in 2007 naar ongeveer 370 miljard euro in 2010.

De schuld nam in 2008 het sterkst toe, doordat de overheid geld moest verstrekken aan noodlijdende banken. De stijging in 2009 en 2010 was kleiner dan in 2008. Dit komt doordat de financiële instellingen die de staat in 2008 te hulp was gekomen in 2009 en 2010 een deel van hun schulden hebben afgelost.

Nederland is een van de elf landen van de eurozone waar in 2010 de overheidsschuld groter was dan 60 procent van het bbp. Het hoogst was in 2010 de staatschuld in Griekenland met bijna 143 procent van het bbp. Ook Italië, België, Ierland en Portugal kampen met fikse schulden.

Overheidsschuld in de eurozone

2 op 1

Two workers for one elderly person in 2040

4,4%

ziekteverzuim in 2010

€ 30 MILJARD

overheidstekort in 2010

15%

van de voortijdig schoolverlaters
heeft binnen vier jaar alsnog
startkwalificatie

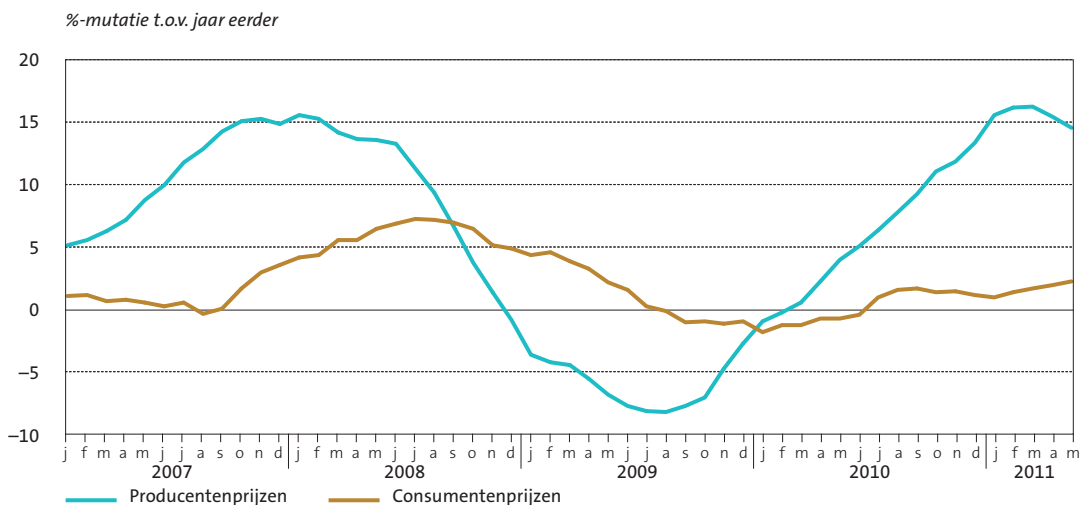
Consument betaalt nauwelijks meer voor zijn voedsel

Met het herstel van de economie in 2010 zijn ook de prijzen voor ruwe aardolie en agrarische grondstoffen zoals granen, tarwe, koffiebonen en zuivel gestegen. De stijgingen voltrokken zich bovendien in een steeds hoger tempo. Toch merkte de consument in 2010 bij zijn dagelijkse voedselaankopen niets van de opgelopen grondstoffenprijzen. Hij betaalde voor een gemiddeld pakket voedingsmiddelen hetzelfde als in 2009. De hogere olie-prijzen zijn echter wel sterk voelbaar. Zo betaalde een

automobilist vorig jaar bijna 11 procent meer voor benzine dan in 2009.

Voor de sterk toenemende vraag naar grondstoffen vanuit de opkomende Aziatische economieën, vooral China en India, stuwt de prijzen van voedsel en olie naar een steeds hoger niveau. Bij voedsel speelt verder nog mee dat in 2010 van verschillende gewassen de oogsten tegenvielen. Natuurrampen zoals de branden in Rusland en de overstromingen in Pakistan hadden grote

Prijzen voedingsmiddelen

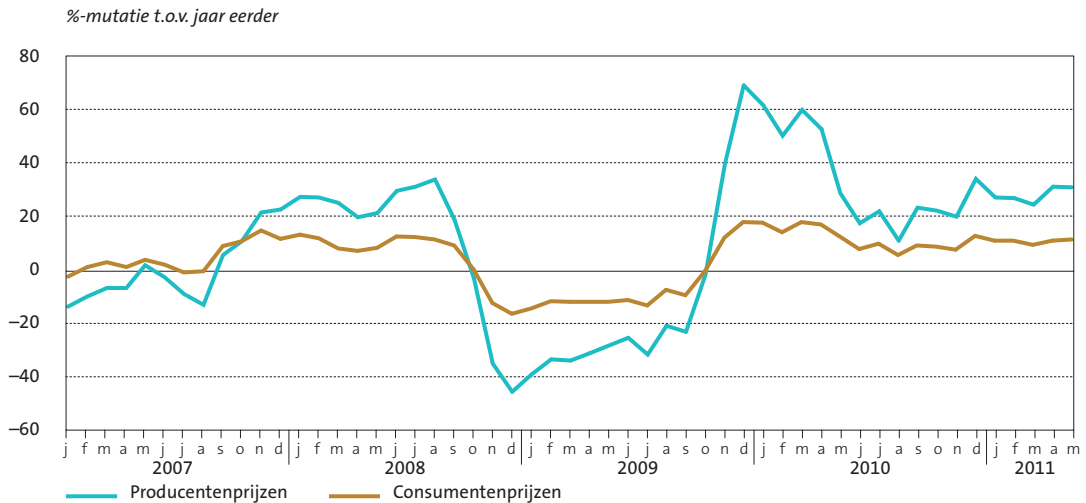
gevolgen voor de productie van graan en rijst in die landen. Bij olie drijft de onrust in de olieproducerende Arabische landen de prijs verder omhoog.

Uiteindelijk zullen de hogere prijzen die producenten moeten betalen voor agrarische grondstoffen doorberekend worden in de winkelprijzen van voedingsmiddelen. De prijsaanpassingen gaan evenwel traag door de lange weg die producten afleggen van boer naar bord. Door marges van de tussenhandel en transportkosten hebben de consumentenprijzen bovendien een veel minder extreem verloop dan de producentenprijzen. Ten slotte woedt er tussen de supermarkten een hevige concurrentie. De Nederlandse consument merkte hierdoor ook in de eerste maanden van 2011 nog weinig van de stijgende grondstofprijzen op de wereldmarkt.

In mei 2011 kostten voedingsmiddelen 2,2 procent meer dan in mei 2010.

De hogere oliepijzen worden echter sneller doorberekend in prijzen die de consument betaalt voor zijn motorbrandstoffen. Leveringscontracten hebben hier een veel kortere termijn dan bij voedsel en bovendien is de productieketen veel korter. Wel worden stijgingen en dalingen van de olieprijs sterk gedempt doordat de prijzen van benzine en diesel in Nederland voor meer dan de helft uit belasting en accijnzen bestaan. Net als bij de voedingsmiddelen zijn ook hier de pieken en dalen van de consumentprijzen vlakker dan die van de producentenprijzen.

Prijzen motorbrandstoffen (benzine en diesel)

Nog geen opleving woningmarkt in 2010

Als gevolg van de economische crisis kreeg de woningmarkt in 2009 flinke klappen. Het aantal verkopen van bestaande koopwoningen zakte in en de huizen werden in de loop van 2009 steeds goedkoper. De economie veerde echter in 2010 weer op, maar dat gold niet voor de woningmarkt. De consumenten bleven terughoudend met het kopen van woningen.

In de eerste twee kwartalen van 2010 was het aantal verkopen nog wel wat hoger dan een jaar eerder, maar uiteindelijk wisselden in 2010 zelfs nog een fractie min-

der bestaande koopwoningen van eigenaar dan in 2009. Ook de prijsdaling ten opzichte van een jaar eerder zette door, zij het dat de dalingen kleiner waren dan in 2009. In 2010 werden ruim 126 duizend bestaande koopwoningen verhandeld. In 2008, voor de economische crisis, waren dat er nog ruim 182 duizend. Ook de prijzen van koopwoningen waren verder gedaald. Gemiddeld betaalde een koper eind 2010 bijna 235 duizend euro voor een bestaande koopwoning. In augustus 2008, op het hoogtepunt van de markt, was dat 262 duizend euro.

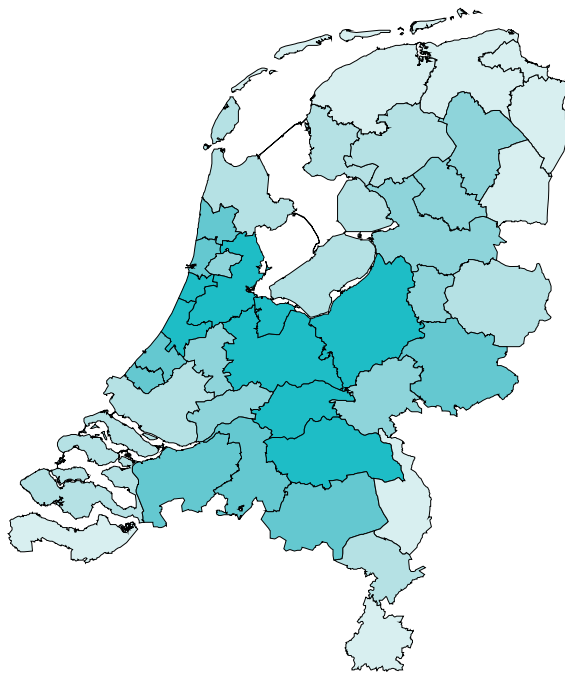
Ontwikkeling aantal verhuizingen en verkochte bestaande koopwoningen

De daling is deels toe te schrijven aan lagere prijzen en deels aan een verschuiving van de verkoop van dure naar relatief goedkopere huizen.

Mede door de ingezakte woningmarkt liep ook het aantal binnenlandse verhuizingen sterk terug. In het voorjaar van 2009 werd een dieptepunt bereikt. Het aantal verhuizingen lag toen 10 procent lager dan in het voorjaar van 2008. In totaal verhuisden er ongeveer 1,5 miljoen personen binnen Nederland in 2009. Dat waren er 122 duizend minder dan een jaar eerder. In 2010 was het aantal verhuizingen zelfs nog 33 duizend lager dan in 2009.

Gemiddelde verkoopprijs bestaande koopwoningen, 2010

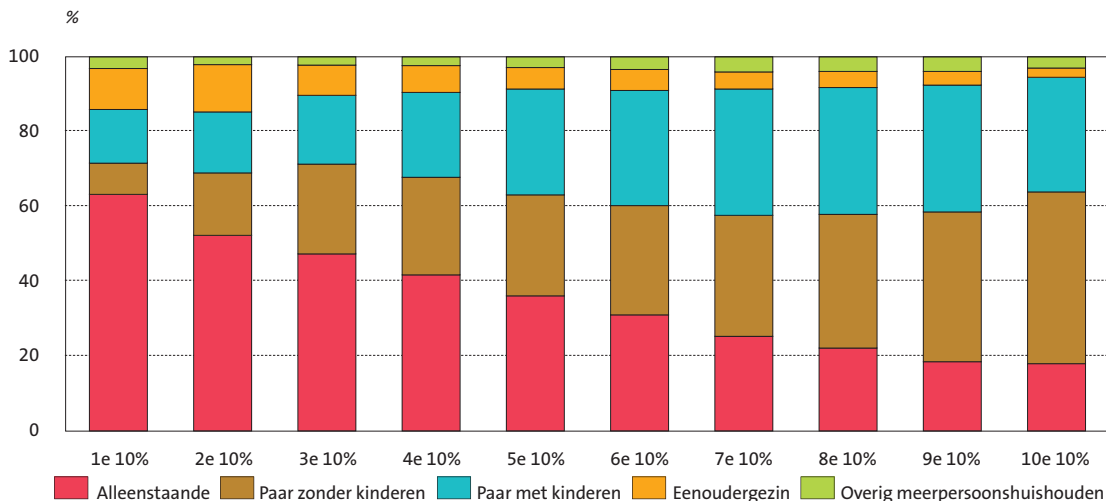

Grote inkomensverschillen

Tussen huishoudens bestaan aanzienlijke inkomensverschillen. Stellen, al dan niet met kinderen, hebben de hoogste inkomens, alleenstaanden en eenoudergezinnen de laagste. Op langere termijn zijn de inkomensverschillen toegenomen, door vooral twee oorzaken: de toename van het aantal alleenstaanden, die deels een gevolg is van de vergrijzing, en de toename van het aantal tweeverdieners, het resultaat van de hogere arbeidsdeelname van vrouwen. De eersten hebben relatief lage, de laatsten relatief hoge inkomens.

Het gemiddelde inkomen van huishoudens was in 2009 23,4 duizend euro. Dit inkomen is het besteedbaar huishoudensinkomen gecorrigeerd voor verschillen in de omvang en samenstelling van huishoudens. De spreiding van deze inkomens is groot. Nog geen kwart van de bevolking heeft een inkomen van maximaal 15 duizend euro. Nog eens een kwart heeft een inkomen van 15 tot 20 duizend euro. Ruim 30 duizend huishoudens, nog geen half procent van de bevolking, hebben meer dan 100 duizend euro.

Samenstelling 10%-inkomensgroepen naar type huishouden, 2009

Op de onderste treden van de inkomensladder vinden we vooral alleenstaanden en verhoudingsgewijs veel eenoudergezinnen. In de laagste twee inkomensgroepen is het aandeel alleenstaanden ruim 50 procent, het aandeel eenoudergezinnen is 10 procent. De huishoudens in de middelste inkomensgroepen vormen een goede afspiegeling van de opbouw van de bevolking. Met name in de vijfde 10-procentsgroep komen de aandelen van alle typen huishouden nagenoeg exact overeen met de aandelen in de totale bevolking.

Stellen, met en zonder kinderen, bevinden zich relatief vaak op de hoogste sporten van de inkomensladder. Het aandeel stellen met kinderen loopt op van 14 procent in de laagste inkomensgroep tot ruim 30 procent in de hoogste groepen. Bij paren zonder kinderen is de verdeling nog ongelijker: de laagste inkomensgroep bestaat voor slechts 8 procent uit stellen zonder kinderen, terwijl die aandelen in de hoogste twee inkomensgroepen oplopen tot boven de 40 procent.

Niet alleen zijn de inkomens naar type huishouden ongelijk verdeeld, scheef is ook de regionale verdeling. Huishoudens met de hoogste inkomens wonen vooral in Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht. In het noordoosten van het land liggen de inkomens beduidend lager. In Blaricum, Rozendaal, Bloemendaal en Wassenaar is het gemiddelde inkomen het hoogst, in Reiderland en Pekela (Groningen), Stadskanaal, Vaals en Kerkrade het laagst.

Huishoudensinkomens per gemeente

Afwijking t.o.v. Nederland

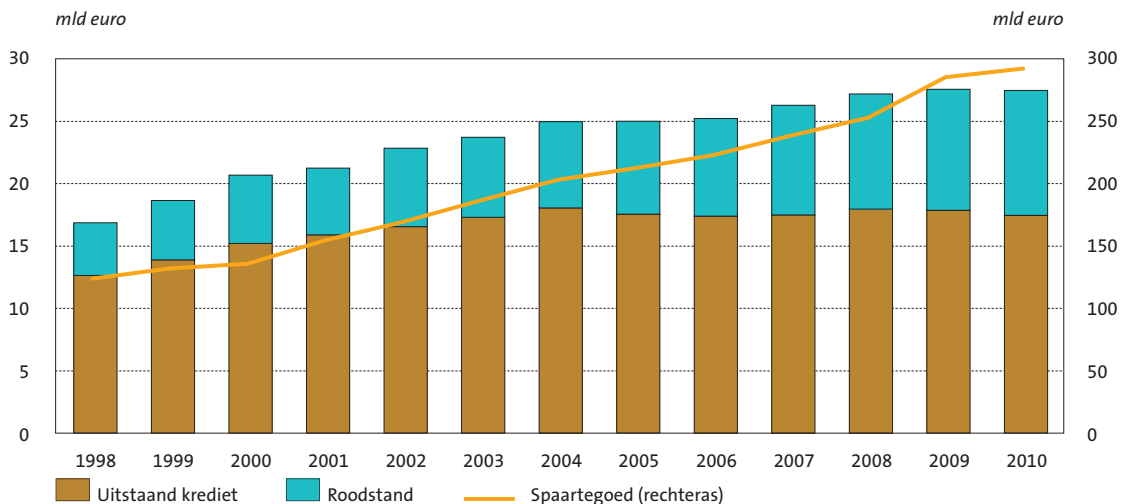

Meer gespaard, minder geleend

Nederlanders zijn spaarzaam. Eind 2010 bedroeg het tegoed van particuliere huishoudens op spaarrekeningen ongeveer 291 miljard euro. Gemiddeld hebben de 7,4 miljoen huishoudens in Nederland ruim 39 duizend euro opzij gelegd. Ten opzichte van 2009 is het spaartegoed met ruim 2 procent toegenomen. Met hun spaarzin onderscheiden Nederlanders zich binnen Europa. Door de bank genomen staan Europese burgers negatief tegenover sparen. In september 2010 heeft de regering het spaargeld op

spaarloonregelingen vrijgegeven in de hoop dat werknemers het geld zullen uitgeven en daarmee de economie een extra duwtje geven. Uit eerdere ervaringen, het spaarloon werd ook al in 2005 vrijgegeven, blijkt dat maar weinig mensen het geld direct uitgeven. Het merendeel blijft gewoon sparen in de spaarloonregeling of verhuist het geld naar een andere spaarrekening. Nederlanders hebben vorig jaar 2,75 miljard euro opgenomen van de spaarloonrekeningen. Hiervan was 0,6 miljard euro vrijgevallen omdat de blokkeringsperi-

Uitstaande consumptieve schuld en spaartegoed

ode van vier jaar was verstreken. De overige 2,1 miljard euro is vervroegd vrijgekomen door de overheid. Ook in 2010 lijkt het gewenste effect van het vervroegd vrijgeven op de economie te zijn uitgebleven. In het laatste kwartaal van 2010 hielden consumenten nog steeds de hand op de knip.

De consumptie kan ook een extra impuls krijgen als consumenten hiervoor meer gaan lenen. Maar dat was in 2010 niet het geval. In 2010 is voor 9,3 miljard euro aan nieuwe leningen voor consumptie verstrekt. Dat is 366 miljoen euro minder dan in 2009. Ook in 2009 namen consumenten al minder nieuw krediet op dan een jaar eerder. De daling van de verstrekte leningen is helemaal terug te voeren op het doorlopende krediet.

De roodstand is echter wel toegenomen. Eind 2010

stonden Nederlandse consumenten 10 miljard euro in de min op hun betaalrekeningen. Dat was eind 2009 nog 9,7 miljard euro. Ook het verstrekte creditcardkrediet was iets hoger dan in 2009. Met een verschuiving van doorlopend krediet naar roodstand en creditcardkrediet lijkt de consument steeds meer gebruik te maken van flexibelere, maar duurder vormen van lenen.

De totale schuld, verstrekt krediet en roodstand samen, kwam in 2010 uit op 27,4 miljard euro. Dat was 0,2 miljard euro minder dan in 2009. Gemiddeld had in 2010 een huishouden in Nederland 3 700 euro schuld. Dit is exclusief de schulden die niet tot de consumptieve schuld worden gerekend zoals hypotheek of zakelijke kredieten.

10 miljard euro in het rood

€ 235 000

was eind 2010 de gemiddelde verkoopprijs van bestaande koopwoningen

2%

duurdere voedingsmiddelen
dan een jaar geleden

= 1

= 10 000

= 1 000

€ 10 MILJARD

stonden consumenten eind 2010 rood op
betaalrekeningen

€ 23 000

was in 2009 het
gemiddeld besteed-
bare inkomen van
huishoudens

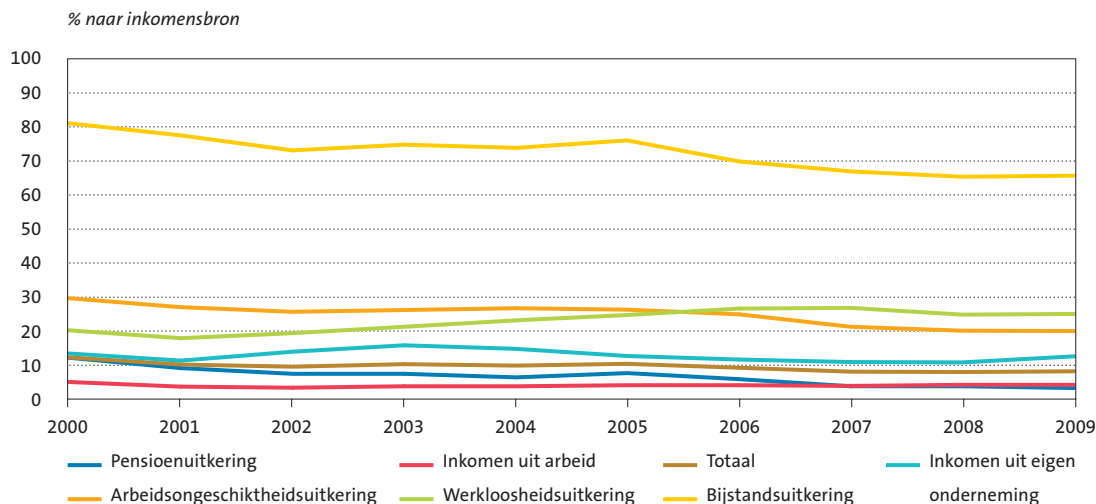
Armoedekans zelfstandigen sterk toegenomen

Van de bijna 6,9 miljoen huishoudens in 2009 moesten 531 duizend huishoudens (7,7 procent) rondkomen van een inkomen onder de lage-inkomensgrens. Van deze huishoudens moesten 164 duizend huishoudens (2,6 procent) het al ten minste vier jaar met dit lage inkomen doen.

Het percentage huishoudens met een laag inkomen nam in 2009 weliswaar licht toe, maar met nog geen

8 procent was het aantal huishoudens met een laag inkomen nog steeds laag. Halverwege de jaren negentig was dit percentage nog ruim 15. Het percentage lage inkomens daalde door de tussentijdse koopkrachtverbetering, maar staat ook onder invloed van conjunctuurschommelingen. Tussen 1996 en 2002 daalde het percentage elk jaar, tussen 2002 en 2005 nam het onder invloed van de zwakke conjunctuur weer iets toe. In

Lage inkomens naar inkomensbron

2006 en 2007 nam het aandeel lage inkomens opnieuw flink af, enerzijds door de gunstige conjunctuur, anderzijds doordat de koopkracht van enkele groepen op het sociaal minimum sterk toenam. De kredietcrisis maakte in 2008 aan deze bloei een einde.

Dat de toename van het aandeel lage inkomens in 2009 zo klein was, heeft diverse oorzaken. Ten eerste viel de toename van de werkloosheid erg mee. Ten tweede is in 2009 over de hele linie de koopkracht gestegen. Werknemers profiteerden van de eerder afgesloten cao's die in 2009 nog van kracht waren, maar ook uitkeringsontvangers zagen hun koopkracht in 2009 nog toenemen. Verliezers waren de zelfstandigen. Zij werken voor eigen rekening, zonder baan- en inkomenszekerheid. Hun koopkracht daalde scherp.

Naar inkomensbron zijn de grootste groepen lage inkomens te vinden onder de uitkeringsontvangers. Van de bijstandontvangers viel in 2009 twee derde onder de lage-inkomensgrens, van de mensen met een werkloos-

heidsuitkering is dat een kwart en van de mensen die rond moesten komen van een arbeidsongeschiktheidsuitkering een vijfde.

Pensioenontvangers hebben slechts bij uitzondering een laag inkomen (2,8 procent). Hun inkomenspositie is de laatste tien jaar sterk verbeterd: in 2000 had nog 12 procent kans op een laag inkomen. Dit komt vooral doordat mensen met een AOW-uitkering en eventueel een klein aanvullend pensioen er in koopkracht flink op vooruit zijn gegaan.

Er zijn ook grote groepen werkenden die een kans lopen op armoede. Dat geldt voor bijna 4 procent van de werknemers en voor maar liefst 12 procent van de zelfstandigen. Het gaat om zelfstandigen met geringe winsten of die verliezen lijden. In de meeste gevallen is hun lage inkomen niet blijvend: nog geen 3 procent had langdurig een laag inkomen.

Weinig lage inkomens onder pensioenontvangers

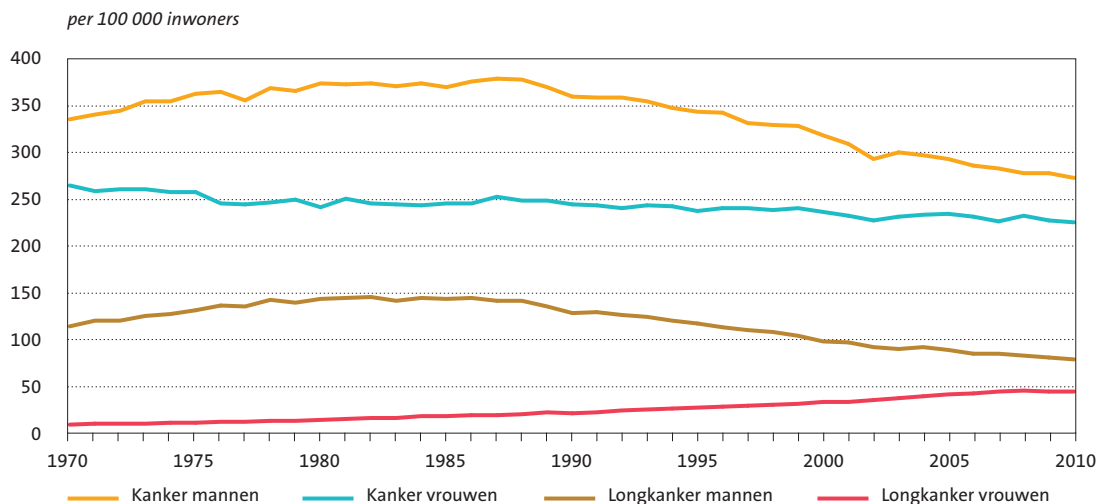
Kanker: meer sterfgevallen, lager risico

In 2010 zijn in Nederland ruim 42 duizend mensen overleden door kanker. De ziekte is daarmee verantwoordelijk voor bijna een derde van de totale sterfte. Door bevolkingsgroei en vergrijzing neemt het aantal sterfgevallen door kanker al decennia geleidelijk toe.

Van de vrouwen die recent zijn overleden, had 27 procent kanker als primaire doodsoorzaak. Bij mannen was dit 34 procent. De grootste categorie was longkanker, gevolgd door borstkanker bij vrouwen, prostaatkanker bij mannen en dikkedarmkanker bij beiden.

Longkanker veroorzaakt bij zowel vrouwen als mannen de meeste sterfgevallen: ruim 10 duizend in 2010. De sterfte nam tussen 1981 en 2008 toe bij vrouwen, van 10 tot 43 per 100 duizend vrouwen, en af bij mannen (van 100 naar 79 per 100 duizend). Deze ontwikkeling hangt samen met verandering van leefstijl: in de jaren vijftig en zestig zijn veel vrouwen gaan roken. Omdat longkanker zich pas tientallen jaren na de blootstelling aan sigarettenrook openbaart, worden de gevolgen van leefstijlverandering met grote vertraging zichtbaar in de statistieken.

Sterfte door kanker en longkanker

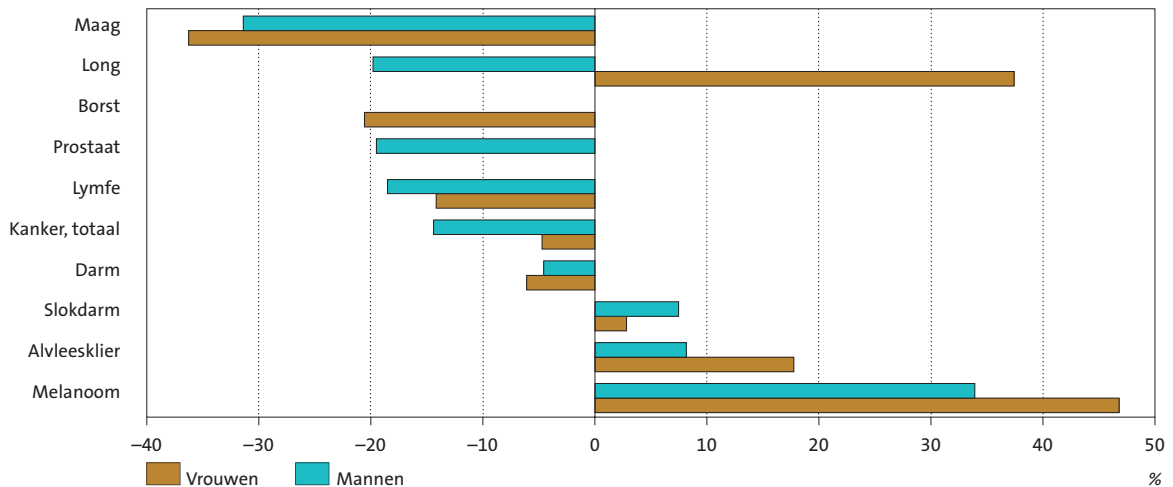
Bij vrouwen komt borstkanker op de tweede plaats met 3,2 duizend sterfgevallen. Bij mannen is dat prostaat-kanker, met ruim 2,8 duizend overledenen.

Wordt rekening gehouden met bevolkingsgroei en ver-grijzing, dan daalt het risico om door kanker te overlij-den al enkele decennia. Deze afname is het sterkst bij mannen. Daaraan heeft vooral de daling van de sterfte door longkanker sterk bijgedragen. Bij vrouwen is het risico om door kanker te overlijden minder afgenomen, vooral door de hogere sterfte door longkanker.

Bij sommige vormen van kanker nemen de overlijdens-risico's juist toe, het sterkst bij longkanker (vrouwen) en bij melanoom van de huid (beide seksen).

Recente cijfers wijzen uit dat steeds meer mensen vijf jaar nadat de diagnose kanker is gesteld nog leven. De vijfjaarsoverleving van personen met kanker (alle vorm-en samen) is tussen 1997 en 2007 toegenomen van 40 procent tot 56 procent bij mannen en van 54 procent tot 62 procent bij vrouwen. Deze ontwikkeling wordt onder andere toegeschreven aan de opbrengst van vroegtijdige signalering (screening) en betere behan-delmethoden.

Verandering risico om door kanker te overlijden, 2010/2000

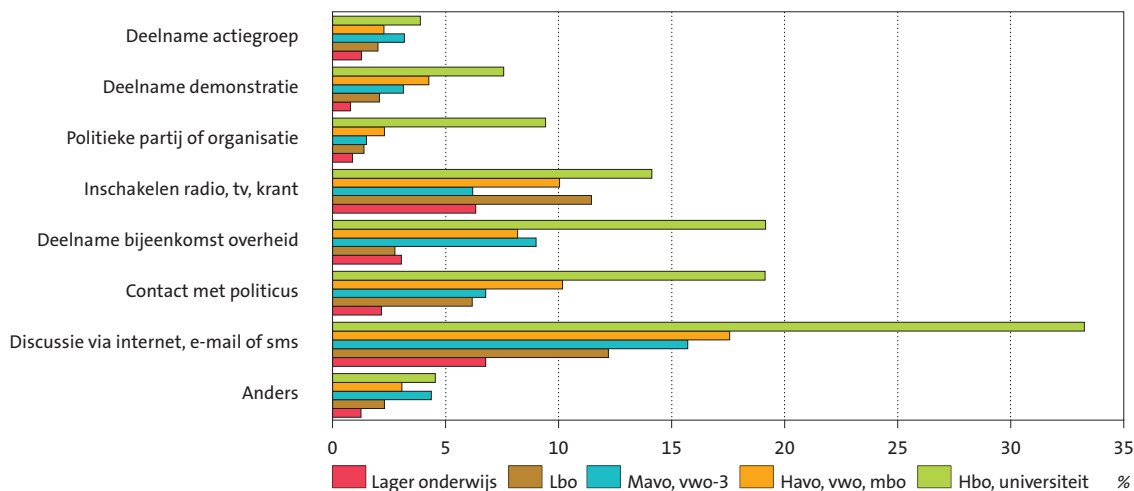
Politiek actief, vooral via internet

Leg Nederlanders een aantal stellingen voor over politici, politiek en politieke partijen, en al snel zijn de meningen sterk verdeeld. Zo vindt een derde van de kiezers dat hun mening geen gehoor vindt bij Kamerleden, 44 procent is van oordeel dat ze geen enkele invloed op het regeringsbeleid hebben. Bijna de helft van de kiezers leeft in de overtuiging dat politieke partijen slechts geïnteresseerd zijn in hun stem en niet hun mening. Zo'n negen op de tien kiezers huldigen de opvatting dat politici tegen beter weten in meer beloven dan ze kunnen waarmaken. Ruim een op de drie is het eens met de

stelling dat ministers en staatssecretarissen vooral op hun eigen belang uit zijn. Vooral lager opgeleiden en ouderen hebben minder vertrouwen in de politiek en zijn daar ook cynischer over.

In de afgelopen vijf jaar is ruim een derde van de stemgerechtigden politiek actief geweest. Het merendeel van deze groep e-mailt, sms't en twittert over politieke kwesties. Een ander deel zoekt daarvoor contact met radio- en tv-programma's of direct met politici. Via demonstraties, actiegroepen en politieke partijen is er

Politieke activiteiten naar opleiding

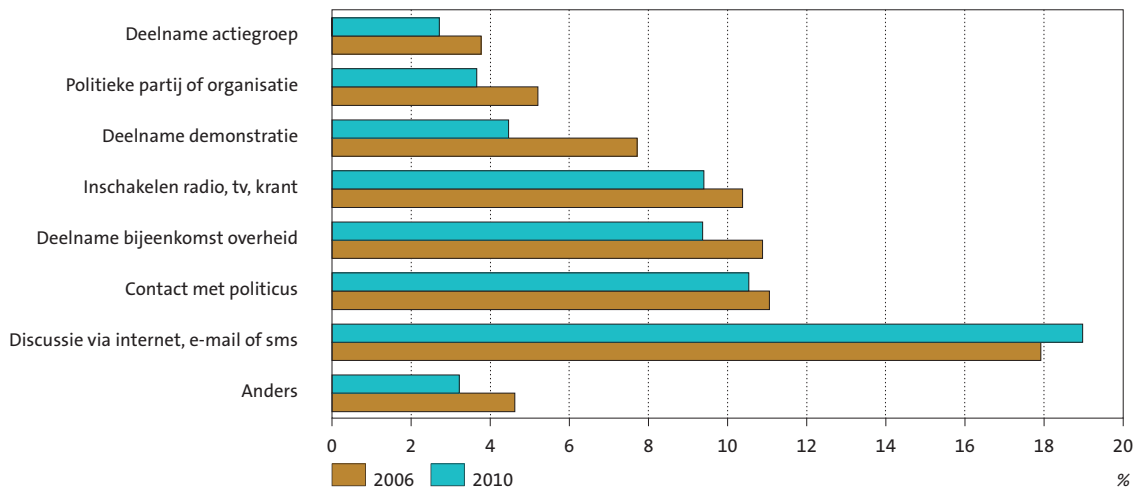
minder animo om hun mening onder de aandacht te brengen.

Hoger opgeleiden zijn het meest politiek actief. Meer dan de helft van de hbo'ers of universitair geschoolden heeft geprobeerd via acties de politiek te beïnvloeden. Van de laagst opgeleiden was dat slechts 14 procent. Hoger opgeleiden gebruiken voor hun politieke activiteiten vooral het internet. Dat doen ze twee keer zo vaak als lager opgeleiden.

De helft van de stemgerechtigden is tevreden over het functioneren van de democratie in Europa. Dat is beduidend minder dan de driekwart die tevreden is over de democratie in Nederland. De feitelijke betrokkenheid van het electoraat bij de politiek blijkt echter altijd weer

bij verkiezingen. Bij de Tweede-Kamerverkiezingen van 9 juni 2010 was de opkomst 75,4 procent. Internationaal gaat dat door voor een hoge opkomst. Vier jaar eerder ging nog 80,4 procent van de kiezers naar de stembus. Tegelijkertijd zijn minder volmachtstemmen uitgebracht. Acht procent van de stemmers gaf in 2010 zijn stemkaart aan iemand anders. In 2006 was dat nog 12 procent, waarna de regelgeving werd aangescherpt. In Limburg bleven naar verhouding de meeste kiezers thuis, in Utrecht was de animo om te stemmen het grootst.

Politieke activiteiten in 2006 en 2010

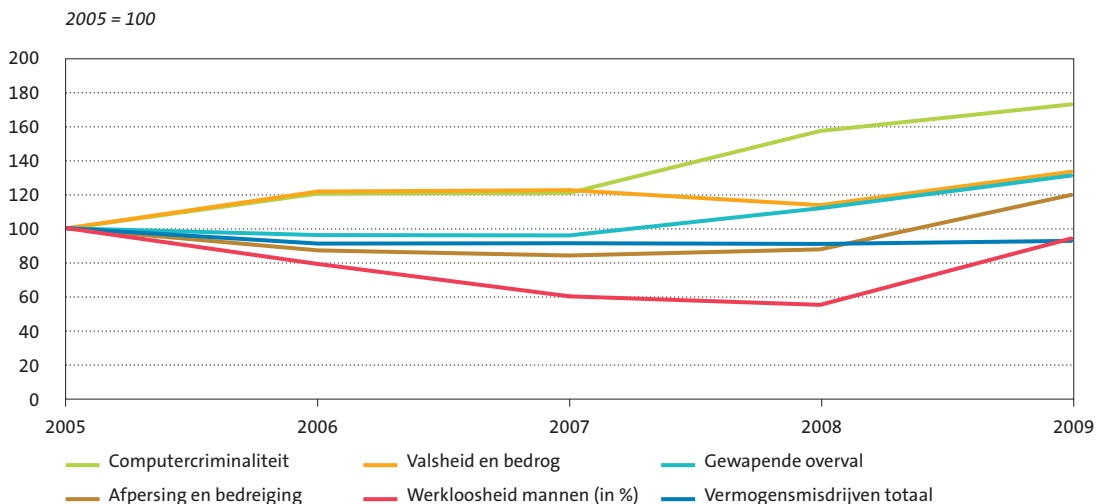

Criminaliteit in crisis

Heeft de oude criminaliteit zijn beste tijd gehad? In de vloedgolf aan berichten over de financiële en economische crisis kregen eind 2009 vooral de meest in het oog springende berichten volop aandacht: meer faillissementen, een stijgende werkloosheid, een dalend consumenten- en producentenvertrouwen, consumenten die de hand op de knip hielden, bedrijven die niet meer investeerden, de krimpende bouwproductie en een daling van het aantal werknemersbanen. Wat niet direct opviel was dat de geregistreeerde vermogenscriminaliteit met ruim 7 procent daalde.

Bijzondere vormen van vermogensmisdriften zoals valsheidsmisdriften (vervalsing van officiële documenten, zoals paspoort, rijbewijs en bankpas) en bedrog (oplichting en fraude) zijn tussen 2005 en 2009 relatief sterk toegenomen. Dit type vermogenscriminaliteit steekt voornamelijk de kop op in de politieregio's in de Randstad en Groningen. Het gaat om zo'n 4 à 5 misdrijven per duizend inwoners. In de politieregio's in de minder stedelijke gebieden is deze vorm van criminaliteit met gemiddeld 2 per duizend minder omvangrijk.

Vermogensmisdriften

In de criminologie bestaat nog de opvatting dat er een samenhang is tussen economische conjunctuur en criminaliteit. Die samenhang bleek vooral te bestaan bij de vermogensmisdriften: in een laagconjunctuur vinden er meer diefstallen en inbraken plaats. Inkomensongelijkheid, werkloosheid en de hoogte van de uitkering zijn van invloed op de omvang van de criminaliteit. Onderzoek toonde verder aan dat de daling van het aantal jongeren ook van invloed is op de daling van de criminaliteit.

Laat de huidige crisis ook zo'n samenhang zien? De cijfers suggereren dat wel. De stijging van de werkloosheid mist zijn uitwerking niet op de toename van het aantal valsheidsmisdrijven, bedrog en (gewapende) roofovervallen. Maar ook fraudes die behoren tot de nieuwe vormen van criminaliteit, zoals computercriminaliteit en internetmisbruik, nemen toe. Dit zou kunnen betekenen dat het type dader verandert en dat de laatstgenoemde misdrijven meer door ouderen worden gepleegd.

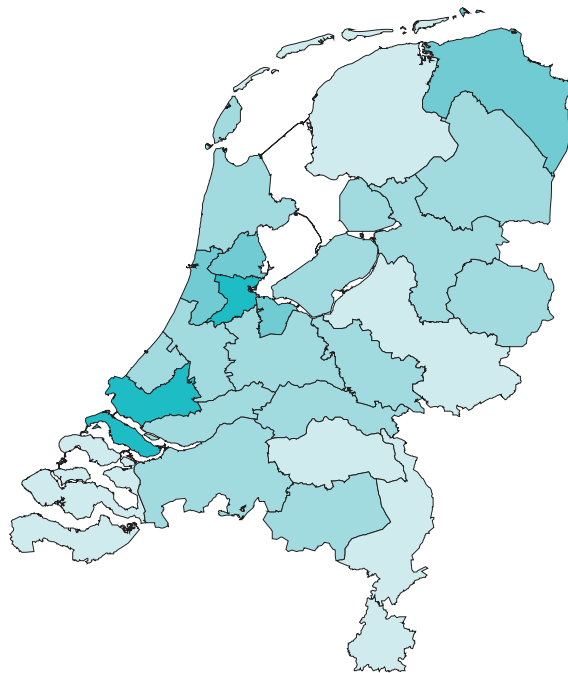
Iets meer dan de helft van de 12 miljoen Nederlandse internetgebruikers maakte zich in 2010 zorgen over financiële schade door fraude met betaalkaarten of creditcards. Voor bijna een op de drie internetters waren die zorgen over veiligheid en privacy reden om online geen aankopen meer te doen. Feitelijk heeft 8 procent daadwerkelijk schade ondervonden, van zo'n 5 procent van de internetters zijn de privégegevens misbruikt.

Verder meldden in 2009 ruim vier op de tien grote Nederlandse bedrijven incidenten bij hun ICT-beveiliging. Het ging om aanvallen van buitenaf, vernietiging van data door virussen en onthulling van vertrouwelijk-

ke data door inbraak. Vergeleken met andere landen is dat veel. In de hele Europese Unie had 25 procent van de grote bedrijven last van deze nieuwe criminaliteit. Bij 6 procent van de grote Nederlandse bedrijven werd vertrouwelijke informatie buit gemaakt.

Valsheidsmisdrijven en bedrog naar positieregio

Per 1000 inwoners

7,7%

van de huishoudens moest in
2009 rondkomen van inkomen
onder lage-inkomensgrens

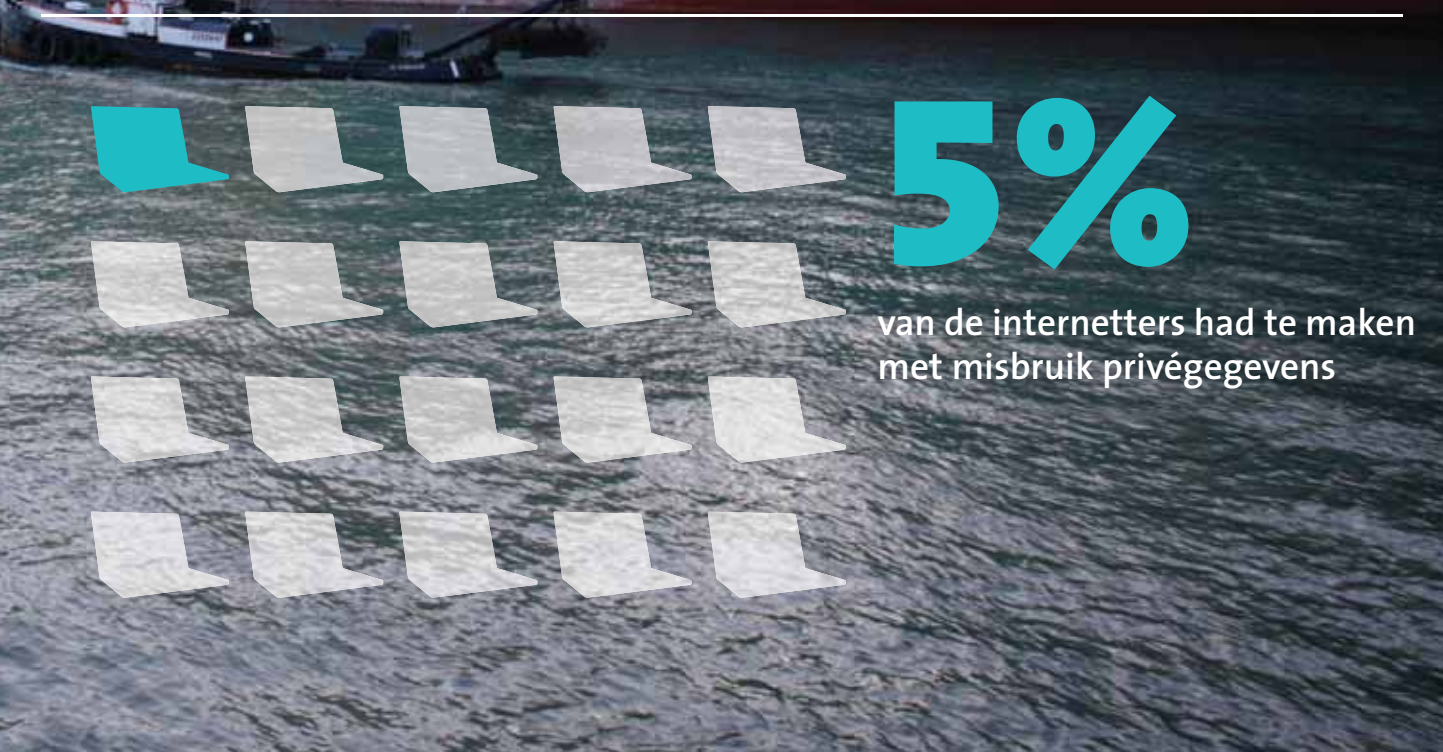
33%

van de stemgerechtigden
politiek actief

10 000

sterfgevallen door longkanker

5%

van de internetters had te maken met misbruik privégegevens

Crisis goed voor milieu

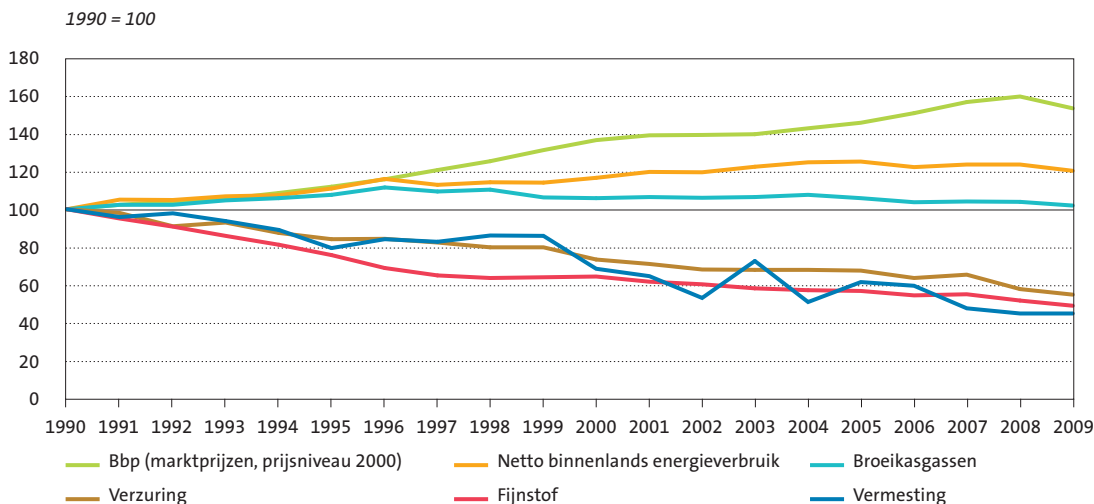
De economische krimp van 2009 heeft een positieve invloed gehad op het milieu. Als gevolg van de lagere productie daalde het energieverbruik in veel bedrijfssectoren, waardoor ook de vervuulende uitstoot afnam. De afname van de uitstoot van broeikasgassen was echter minder groot dan de economische krimp.

Veel uitstoot hangt samen met het verbruik van energie. In 2009 is het energieverbruik fors gedaald (-2,9 procent). Dit is de sterkste daling in negentien jaar tijd.

De daling is echter minder groot dan de economische krimp van 3,9 procent.

De uitstoot van broeikasgassen nam in 2009 met slechts 2,0 procent af, ook een stuk minder dan de economische krimp. De uitstoot van koolstofdioxide nam met 2,2 procent het meest af. De emissies van methaan namen met 1,2 procent licht af en die van lachgas bleven vrijwel gelijk. Dat de uitstoot van vervuulende gasen minder snel afnam dan de economische activiteit kwam doordat de export van elektriciteit, tegen de

Volume-ontwikkeling bbp en milieu-indicatoren

trend in, toch toenam en doordat de winter van 2009 iets kouder was dan het jaar ervoor: huishoudens en bedrijven hebben daardoor meer gas moeten stoken voor verwarming.

De uitstoot van verzurende stoffen is in 2009 met 5 procent gedaald. Deze daling is voor een groot deel veroorzaakt door de afname van het aantal vervoersbewegingen, maar ook milieumaatregelen hebben eraan bijgedragen. Zowel personenauto's als vrachtwagens zijn schoner geworden. Ook daalde de uitstoot van stikstofoxiden bij de productie van elektriciteit, ondanks dat er meer elektriciteit werd opgewekt.

Verder werden er 43 procent minder zwaveloxiden uitgestoten door de aardolie-industrie vanwege het verminderde gebruik van sterk zwavelhoudende stookolie en door toepassing van rookgasontzwaveling. De afna-

me van het aantal vervoersbewegingen en de inzet van schonere wagens leidden tevens tot een verminderde uitstoot van fijnstof.

De uitstoot van de vermestende stoffen stikstof en fosfor bleef in 2009 vrijwel onveranderd. De helft van deze uitstoot wordt veroorzaakt door de landbouw die niet erg conjunctuurgevoelig is. In 2009 nam de landbouwproductie nog toe.

Op langere termijn neemt de milieudruk af: in de periode 1990–2009 is de economie met 53 procent gegroeid, terwijl de uitstoot van broeikasgassen met 5 procent toenam. Ook het verbruik van energie is minder hard gegroeid dan de economie. Alleen het leidingwaterverbruik is door het gebruik van oppervlaktewater en waterbesparende technologieën verminderd.

Op langere termijn neemt milieudruk af

Vitaal oud

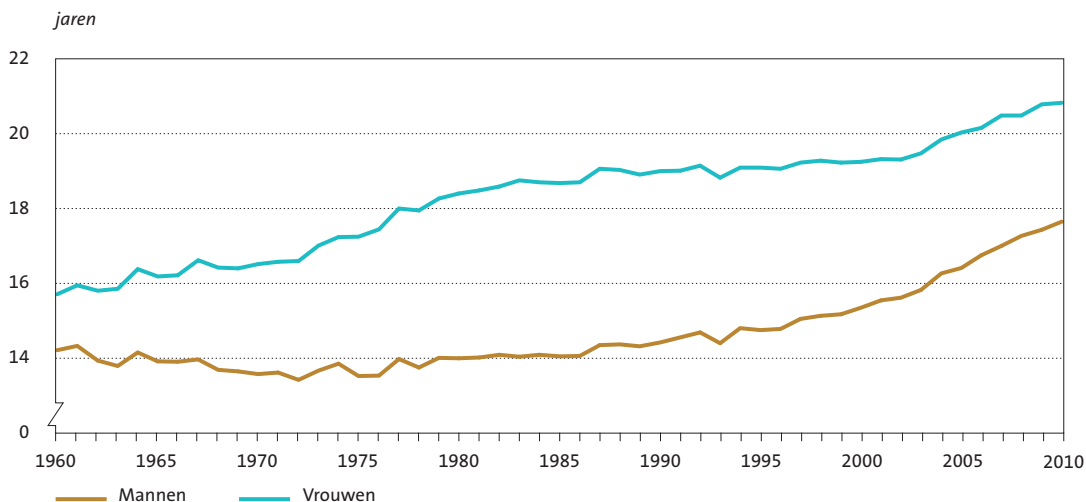
De afgelopen decennia is Nederland geleidelijk grijzer geworden. De komende jaren zal deze vergrijzing doorzetten en versnellen. 2011 is in dit proces een mijlpaal: in dit jaar zullen de eersten van de omvangrijke naoorlogse geboortegolf de AOW-gerechtigde leeftijd bereiken. Tot 2016 zullen er een half miljoen 65-plussers bijkomen, twee keer zoveel als in de voorgaande vijf jaar. Op het hoogtepunt van de vergrijzing, in 2039, telt Nederland 4,6 miljoen inwoners van 65 jaar of ouder.

Er komen niet alleen meer ouderen bij, deze ouderen worden ook steeds ouder. Een halve eeuw geleden was slechts een op de 74 inwoners 80 jaar of ouder, nu is dit

een op de 25. Omstreeks 2050 zijn maar liefst 1,8 miljoen inwoners 80-plusser en behoort een op tien mensen tot de groep die we nu tot de alleroudsten rekenen.

De vrijwel voortdurende stijging van de levensverwachting wordt vaak verantwoordelijk gehouden voor de vergrijzing van onze maatschappij, maar getalsmatig is het historisch aantal geboorten veel belangrijker. De naoorlogse geboortegolf die in feite aanhield tot eind jaren zestig, werd gevolgd door een babydal dat begin jaren tachtig een dieptepunt bereikte. Op dat punt werden slechts 170 duizend kinderen geboren, 114 duizend minder dan in het eerste naoorlogse jaar. Het kleinere

Resterende levensverwachting op 65^e verjaardag

aantal baby's gedurende het dal leidt vanaf 2039 tot een afname van het aantal 65-plussers.

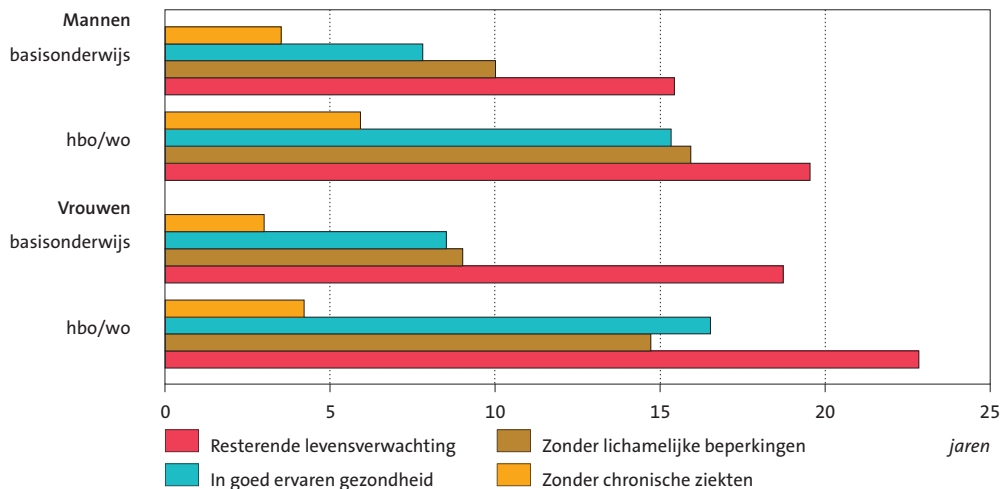
De verschillen in levensverwachting zijn groot tussen bevolkingsgroepen. Zo is in ons land de resterende levensverwachting van 65-jarigen met een opleiding op hbo- of universitair niveau ruim vier jaar hoger dan die van 65-jarigen met alleen basisonderwijs. De levensverwachting neemt in alle sociaaleconomische groepen toe, maar van een afnemende kloof tussen de groepen lijkt geen sprake te zijn.

Omdat hoogopgeleiden er doorgaans een gezondere leefstijl op na houden dan laagopgeleiden, hebben zij op 65-jarige leeftijd maar liefst 8 jaren meer voor de boeg in een gezondheid die ze als goed ervaren dan

laagopgeleide 65-jarigen. Het verschil in levensverwachting zonder lichamelijke beperkingen is bijna 6 jaar.

Aan één of meer chronische ziekten ontkomen echter maar weinig 65-plussers. Deze resterende ziektevrije levensverwachting is relatief kort en laat minder verschil naar opleidingsniveau zien dan de cijfers van de als goed ervaren gezondheid. Gezien hun hogere totale levensverwachting betekent dit dat 65-jarige vrouwen naar verwachting een groter deel van hun resterende leven zullen doorbrengen met een of meer chronische ziekten. Het aantal jaren dat zij in goede gezondheid zullen doorbrengen is niettemin toch wat hoger dan voor mannen.

Resterende levensverwachting op 65^e verjaardag naar opleidingsniveau, 2010

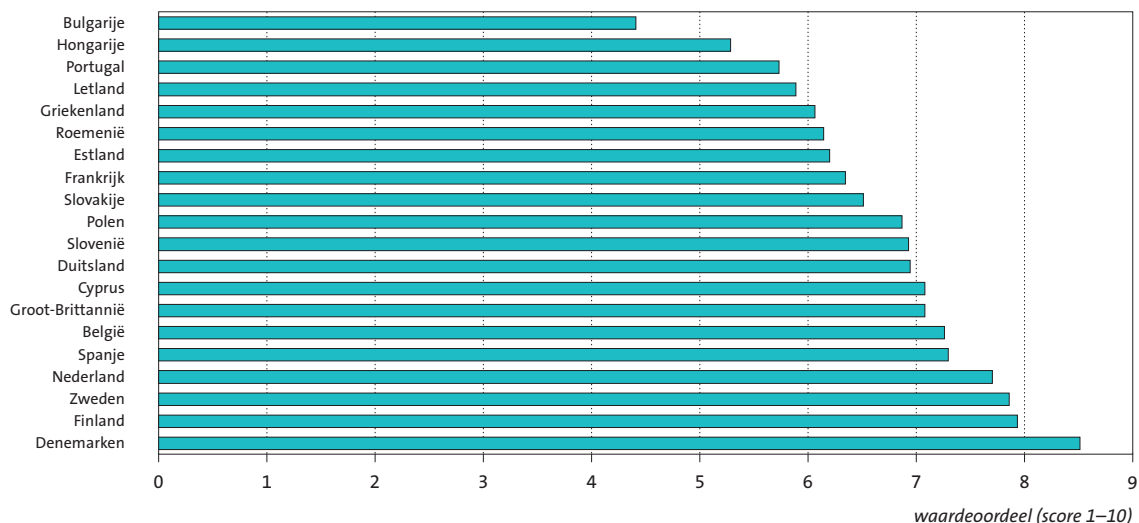
Mensen welvarend en tevreden, natuur onder druk

De kwaliteit van leven in ons land is naar Europese maatstaven hoog. Nederlanders zijn welvarend, gezond en tevreden, zeker vergeleken met andere Europese landen. Er zijn wel aanwijzingen dat we onze welvaart zo vormgeven dat we de voorraad hulpbronnen snel aan het uitputten zijn en dat we problemen neerleggen bij volgende generaties. De druk op het milieu is de laatste jaren toegenomen.

Het verlies aan biodiversiteit en de uitstoot van broeikasgassen zijn belangrijke negatieve effecten van de welvaartsgroei.

Ons land is één van de dichtstbevolkte ter wereld, heeft een relatief hoog welvaartsniveau en relatief veel vee, auto's en zware industrie. Dat is de reden dat er door de jaren heen snel ingeteerd is op de natuurlijke hulpbron-

Tevredenheid met het leven, 2008

nen: er is al veel land in gebruik genomen voor landbouw, wonen, werken en infrastructuur. De behoefte aan ruimte om te wonen en te werken neemt nog steeds toe en dat zet de natuur en de biodiversiteit verder onder druk.

Ook zijn de vooruitzichten op het gebied van energie en klimaat niet rooskleurig. Zo zullen de Nederlandse aardgasreserves in het huidige exploitatietempo over ongeveer twintig jaar op zijn. Het aandeel duurzame energie groeit de laatste jaren weliswaar, maar het percentage duurzaam gewonnen energie is nog steeds laag vergeleken bij andere Europese landen. Nederland heeft bovendien een relatief energie-intensieve economie. Het betekent dat per geproduceerde euro veel CO₂ wordt uitgestoten.

De kwaliteit van de bodem, het water en de lucht is de laatste kwart eeuw verbeterd. Toch is, ondanks de verbeteringen, de kwaliteit van bodem en water in ons land naar Europese maatstaven niet 'heel goed'. Gezien de hoge bevolkingsdichtheid en het intensieve ruimte-

gebruik door de landbouw, de industrie en het verkeer is de situatie niet gemakkelijk te veranderen.

Essentieel voor duurzame groei is kennisontwikkeling. In een context waarin het aantal gewerkte uren per persoon in Nederland al relatief laag is en de arbeidsinput als gevolg van de vergrijzing zal dalen, is het belangrijk dat de arbeidsproductiviteit blijft toenemen. Het is van groot belang dat er veel geïnvesteerd wordt in onderwijs en kennis.

De investeringen in onderzoek en ontwikkeling (R&D) blijven echter al jaren op 1,8 procent van het bbp steken. Met dit niveau van kennisinvesteringen is ons land binnen de Europese Unie niet meer dan een middenmoter. Het streven binnen de EU-27 is dat in 2010 de R&D-uitgaven 3 procent zijn van het bbp. Deze doelstelling wordt bij lange niet gehaald. Qua opleidingsniveau behoort Nederland tot de middenmoot van de Europese Unie. Zorgelijk is dat het opleidingsniveau van jongeren niet zo snel stijgt als in andere landen.

Kwaliteit van leven hoog

Drank en drugs verlokken vooral jongens

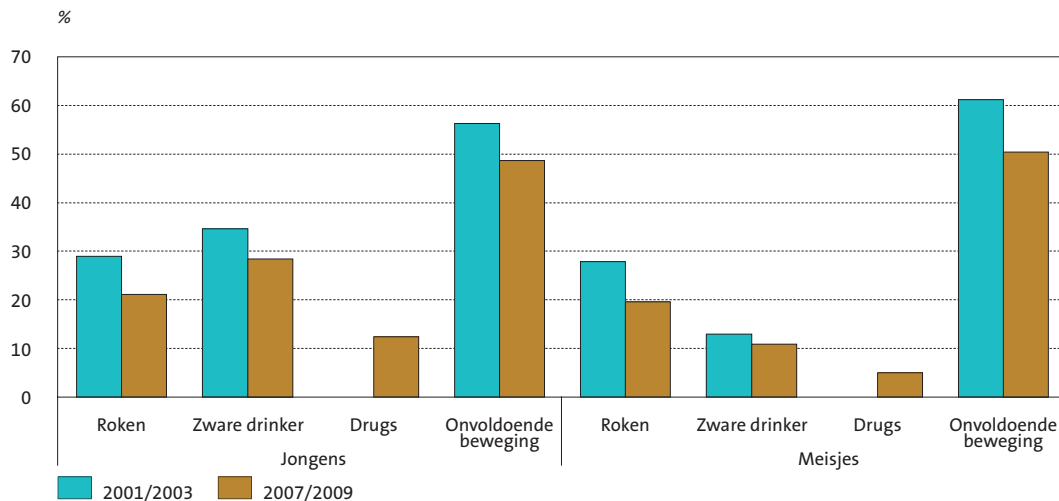
Jongeren leven ongezond. Ze houden er steeds meer slechte gewoonten op na als roken, zwaar drinken, drugsgebruik en weinig bewegen. Dat is althans het algemeen gangbare beeld over de leefstijl van de jeugd van tegenwoordig. Klopt dit beeld? Wie naar de ontwikkeling kijkt, ziet echter dat het in het begin van deze eeuw slechter met de jeugd gesteld was en dat het sindsdien eigenlijk steeds beter gaat.

In de periode 2007–2009 rookte een op de vijf jongeren van 15 tot 25 jaar dagelijks. Ook was een op de vijf een

zware drinker, een op de tien gebruikte cannabis en de helft kreeg onvoldoende lichaamsbeweging. Vooral jongens zwichtten voor drank en drugs: 28 procent was een zware drinker en 12 procent gebruikte cannabis. Van de meisjes was dat 11 en 5 procent. In rook- en beweeggedrag verschilden jongens en meisjes niet.

Een op de vijf jongeren combineert minstens twee ongezonde gewoontes. Van alle jongeren gebruikte 14 procent één of meer middelen, veelal tabak en cannabis, én beweegt te weinig. Ruim 5 procent gebruikte meerdere

Ongezonde gewoonten jongeren

middelen, maar was wel voldoende lichamelijk actief. Weinig jongeren gebruikten tabak en cannabis in combinatie met veel drank. Dat betekent overigens niet dat ze helemaal nooit dronken. Bijna alle jongeren gaven aan dat ze wel eens alcohol gebruiken. Een derde van de jongeren had een gezonde leefstijl: zij kregen voldoende beweging, waren geen zware drinkers, rookten niet dagelijks en gebruikten geen cannabis.

In de loop der jaren is het aandeel jeugdige dagelijkse rokers en zware drinkers afgenomen. Er waren in de periode 2007–2009 zowel minder jongens als meisjes die dagelijks een sigaretje opstaken dan in 2001–2003. Dat

jongeren minder drinken, komt vooral door de jongens. In de jaren 2001–2003 hoorde nog 35 procent van de jongens tot de zware drinkers, in 2007–2009 was dit 28 procent. Ook het aandeel jongeren dat onvoldoende beweging krijgt is afgenomen. Vooral meisjes zijn meer gaan bewegen. Hierdoor voldeden in de periode 2007–2009 ongeveer evenveel jongens als meisjes aan de norm gezond bewegen.

Voor het gebruik van cannabis is het helaas niet mogelijk om een vergelijking over tijd te maken.

Het gaat beter met de jeugd

1 800 000

65-plussers in 2050

 = 500 000

20%

van de jongeren heeft minstens
twee ongezonde gedragingen

Verklaring van tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
**	= nader voorlopig cijfer
x	= geheim
–	= nihil
–	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
o (o,o)	= het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2010–2011	= 2010 tot en met 2011
2010/2011	= het gemiddelde over de jaren 2010 tot en met 2011
2010/'11	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2010 en eindigend in 2011
2008/'09–2010/'11	= oogstjaar, boekjaar enz., 2008/'09 tot en met 2010/'11

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312
2492 JP Den Haag

Ontwerp en DTP

Tel design, Rotterdam

Druk

Tuijtel, Hardinxveld-Giessendam

Prijs: € 5,60 (excl. administratie- en verzendkosten)

ISBN: 978-90-357-2090-9

Oplage: 9.000

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen, 2011
Verveelvoudiging is toegestaan.

60233201101-A325

Inlichtingen

Tel. (088) 570 70 70
Fax (070) 337 59 94
Via contactformulier:
www.cbs.nl/infoservice

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl
Fax (045) 570 62 68

Internet

www.cbs.nl